श्रीगणेशायनमः ॥ ॐ नमोसद्गुरु क्षराक्षरा । चतुश्चित्त प्रबोधचंद्रा । जनार्दना सुरेंद्र यींद्रा । ज्ञाननरें-
द्रा निजबोधा ॥१॥ तुष्टी करितां त्रिगोठी । प्रकटसी पाठीपोटीं । सेमूखठसावसी दृष्टी । हृदयगांठी
छेदूनि ॥२॥ छेदुनि विषयवासना । स्वयें प्रकटसी जनार्दना । भाव आभाव भावना । नं दिसी मना
आतळेंना ॥३॥ अंतकतां तुझे चरण । आकळलें राहे मन । सहजदेशी समाधान । आनंदघन अच्युता
॥४॥ ऐसयाजी गुरुनाथा । समसाम्य चरणीं माथा । पुढील परिसावी जी कथा । जेथ वक्ता श्रीकृष्णा
॥५॥ उत्धवें बिनविली यावरी । कृपाकळवळला श्रीहरी । निजज्ञान अतीविस्तारी । बोधकुसरिसां-
गतूं ॥६॥ होतें कृष्णाच्या मानसीं । मजगेलेयां निजधामासी । मासें निजज्ञान कोणापासीं । अ-
तियलेंसी ठेवावें ॥७॥ सवें देखिली उत्धवाचि अवस्था । सखजालें कृष्णनाथा । वैराग्ययुक्तो उप-
देशितां । होय सर्वथां निजज्ञाना ॥८॥ एवं वांचवाव्या उधवासी । कृष्ण ब्रह्मज्ञान उपदेशी । स्वाप
नबाधी ब्रह्मवेत्यासी । हें हृषीकेशी जाणतु ॥१०॥ ब्रह्मोपदेशाची हातवटी । उपदेशू जाणे जगजेठी ॥
वैराग्यउपदेशी उठाउठी । जेणें पडे मिठी निजतत्वीं ॥११॥ सरूतां वैराग्य दारुणा । उपदेशा केला तो
वथाजाण । हे श्रीकृष्ण जाणे खुण । वैराग्य विंदाण बोलतु ॥१२॥ पहिलें उधवाच्या बालासी । अ-
नुमादन देहषी करी । तेणें अन्वयें सावकात्वरी । ज्ञानवैराग्यासी सांगतु ॥१३॥ श्लोक ॥ श्रीभ-
गवानुवाच ॥ यदाथमां महाभाग । तच्चिकीर्षितमेव मे । ब्रह्माभवोलोकपाला । स्वर्वासं मेमि-
कांक्षिणः ॥१॥ टीका ॥ जो वेदशास्त्रवक्ता । जो ज्ञानियांचा ज्ञानदाता । तो कृ ष्ण सरो भाग्य-
वंता । एक निजभक्ता उधवा । आजे तुं बोलिलासी भावयुक्ता । तें चितु सवचन सत्य सत्यातें सिमा
क्षमनोरथा । जाण निश्चित निर्धारा ॥१४॥ मासी अवस्था जो सन निळो पिंप आले होतें
मिळोनि मळा । लोकपाळासमवेतु ॥१५॥ येउनि माझी घेतली भेटी । अपेक्षा जे होती पोटीं ॥

॥२२॥

पूसीली मा स्या प्रथा ठा त्रिगोठी ॥ जे ऐं तू जमो टि अवस्था ॥१६॥ म्यां वेगीं यावें वैकुंठा ॥
हे समस्ता सिद्धकंठा ॥ आदि करूनि नीलकंठा ॥ सुरवरि स्या होत से ॥१७॥ श्लोक ॥ मयानिष्पा
दितं ह्यत्र देवकार्यमशेषतः यदर्थमवतीर्णोहमंशेन ब्रह्मणार्थितः ॥१८॥ टीका ॥ ज्यालागीं
ब्रह्म्याने प्रार्थिलें ॥ तें देवकार्य म्यां संपादिलें ॥ अवतार नटनाट्य धरिलें ॥ जे सत्वादि धर्लें ब
ळिभद्रा ॥१८॥ जे एकनिष्ठ स्वभावना ॥ दोघा माजि नाहीं जाणा ॥ कृष्णा ॥ आणि संकर्षणा ॥ ये
कात्मता जाणा निजांगें ॥१९॥ श्लोक ॥ कुलं वै शाप निर्दग्धं नक्ष्यत्यन्योन्य विग्रहात् ॥ स
मुद्रः सप्तमे ह्येतां पुरीं च प्लावयिष्यति ॥१॥ टीका ॥ उरलें असे आमुचें कुळ ॥ शाप निर्दग्ध के
वळ ॥ अन्योन्यें विग्रहें सकळ ॥ कलह मुळें नासेल ॥२०॥ म्हणि मागोनि समुद्रासी ॥ म्यां रक्षि
ले द्वारकेसी ॥ मज गेलियां निजधामासी ॥ तो सातवे दिवसीं बुडविल ॥२१॥ श्लोक ॥ यर्ह्येवा
यं मया त्यक्तो लोकोयं नष्टमंगलः ॥ भविष्यत्यचिरात्साधो कलिनापि निराकृतः ॥१४ टी
ऐकें उद्धवा हित गोष्टी ॥ म्यां सोडिलीयां हे सृष्टी ॥ थोडिया चि काळा पाठीं ॥ अपीष्टजन लो

तिपा

टी ॥२२॥ अधर्म वाढेल प्रबळ ॥ लोक होतील नष्ट अमंगळ ॥ तें अमंगळ ते चि मुख्य ॥ एक समूळ सां
गेन ॥२३॥ मज नांदतां ये सृष्टी ॥ कली उघडुं न सके दृष्टी ॥ मज गेलिया पाठीं ॥ उठाउठी वाढे
ल ॥२४॥ कलि वाढेल अती विषम ॥ ब्राह्मण सांडिती स्वधर्म ॥ स्वभावें नावडे दानधर्म ॥ क्रिया
कर्म दंभार्थ ॥२५॥ श्लोक ॥ न वस्तव्यं त्वयैवेह मया त्यक्ते महीतले ॥ जनोऽधर्मरुचिर्भद्र भवि
ष्यति कलौ युगे ॥५॥ उद्धवा ते या या गीं ॥ येथुनि निघावें वेगीं ॥ ये कला आंगोवांगीं ॥ लीताला
गीं सर्वथा ॥२६॥ म्यां सांडिलें मही तळि ॥ प्रबळ बळें वाढेल कळि ॥ तुवां आजि निघिजे ताळा

॥२५॥

जाय

उभवातुंयालागीं ॥ येथुनीघनीघवेगीं ॥ यकलीत्रिआंगोवागीं ॥ हीतालागीं सर्वथा ॥ ४

ळीं॥ जववंतो कळिनातळे॥ २७॥ कळिआतळे लजेंहां॥ नैजेअधर्मेवाढेल तेहां॥ कुविधेच्या
उठती हांवा॥ सेंघधावांवा निंदेच्या॥ २८॥ नलभेस्वार्थाचि कवडी॥ ऐसीकलयुगींवस्तीकुडी॥
तेरिकरिती निंदेच्यिा कोडी॥ तुवांअर्धघडीनराहावें॥ २९॥ श्लोक॥ त्वंतुसंवृ पुरी त्यज्यस्नेहं स्वजनबंधुषु॥ मय्यावेश्य मनः सम्यक् समदृग्विचरस्वगा॥ ६॥ टीका॥ स्नेहाठेवोनि घर
दारीं॥ जरीतुं रिघालासि बाहेरीं॥ तरितोत्यागचीकठिणभारी॥ आनर्थकारीहोइल॥ ३०॥
धनधान्यसमृद्धीसी॥ सांडावें स्वगोत्रस्वजनासी॥ भ्राता दुहीता निजबंधूसी॥ स्त्रीपुत्रासि प्रजावें॥ ३१॥ आधिं समूळस्नेहासांडावा॥ पाठिं अभिमान हीदंडावा॥ वासनाजठा
म्हणसि जूटमूं डावा॥ मगसांडावा आश्रमु॥ ३२॥ स्नेहाकेंवी निसांडुं॥ आभिमान कैसा निदंडुं॥ हें
तूंजंवाटेल सांकडुं॥ तरिरोकडें परीयेसीं॥ ३३॥ माझेंस्वरूपजेसें॥ तेथठेवोनियांचित्त॥ सा रंगित
भ्य वधानें सन्नितें॥ राहावें सततनिजरूपीं॥ ३४॥ तयेस्वरूपीं चित्ता॥ निर्धारेंसीं धारणाधरिलेण॥
निजभावें तन्मयता॥ तद्रूपता पावेल॥ ३५॥ भ्रंगीजेउकीडमुढ॥ ध्यानें तद्रुपजालींदृढ॥
अभ्यासीं नाहींकांअवघड॥ तोआयासमूढ विषयींकेला॥ ३६॥ माझें स्वरूप ज्ञानघन॥
ध्यातांजीउस्वयें सज्ञान॥ त्यास्थितीकरीतांध्यान॥ सहजेजाण तद्रुप॥ ३७॥ तेथ समसाम्य समस्त॥ समत्वें पावेल चित्त॥ तणें समभाव निश्चित॥ जेथिच्यातेथेंराहावें॥ ३८॥ आधिं
गृहाश्रमातें त्यागावें॥ मगम्याअरण्यासीकांठेराहावें॥ ऐसं मानेलस्वभावें॥ तेचि विरवीं
बरवेपरियेसं॥ ३९॥ स्वरूपसाम्यसमदृष्टि॥ समभावे विचरेश्रष्टी॥ निवासस्थानाचि
आटाटि॥ सर्वथापोटिनधरावि॥ ४०॥ जेथअल्पकाळवस्ति घडे॥ पाठयाचाअभि

नथरि

मानवेढ वस्तिस्थान ऐसें कुठेंग वस्तिचें सांकडें सर्वथा ॥४१॥ सौजानि उभय पक्षासी ॥ सा
॥२१॥ धक पावती तद्रुपासी ॥ पक्षाभिमानें जे संगरुडासी ॥ गमन त्यासि नैर्वृत्ति ॥४२॥ हे सर्वांस ना
वेगत होसी ॥ सर्वाधार सर्व देशी ॥ ऐसा मी होउनि मज पावसी ॥ न हालतां येरि निजधामा
॥४३॥ मज निजधामासी न्यावें ॥ हो तें पुसी लेउ धवें ॥ तें निजबोध स्वभावें ॥ स्वयें करावें सांगी
तलें ॥४४॥ अनेक रितां हेउपाय स्थिती ॥ सर्वथा न घडे मासी प्राप्ति ॥ मग तुं निजधामा प्रतीके
रा गती येसील ॥४५॥ गरुडी वाहो निवेगसी ॥ न पावे निजधामा मज रासी ॥ गती तेथ नाहीं पा
खासी ॥ मग्य गरुडासी तन्हवा ॥४६॥ अरासी म्या घेउनि खांदि ॥ मज खांदू विना ली त्रिशुधी ॥
तू जन सजीतां अहंबुद्धि ॥ गमन सीधि तेथ नाहीं ॥४७॥ न त्यागीतां अहंभाव स्थिती ॥ कुल्या
ना नाउ पावशक्ति ॥ गतेणं निजधामां प्रती ॥ नव्हे गती सर्वथा ॥४८॥ जेंजें देखसी साकार ॥ तें तें
जाणपां नश्वर ॥ तें विविखिंचा निर्धार ॥ करिंसा चार निजबोधें ॥४९॥ श्लोक ॥ यदिदं मन
सा वाचा चक्षुर्भ्यां श्रवणादिभिः ॥ नश्वरं गृह्यमाणं च विद्धि मायामनोमयं ॥७॥ टीका ॥
जेंजें दृष्टि देखिलें ॥ तें तें दृश्यत्वें बाळिलें ॥ जेंजें श्रवणागोचर जालें ॥ तें हि बाळिलें शब्दें
॥५०॥ जेंजें वाचा वदे ॥ तें तें बाळिजे जल्पवादें ॥ वाचिक सांडविलें देवें ॥ नेती शब्दें श्रुतीला ॥
॥५१॥ जेंजें संकल्पा आकळिलें ॥ तें तें काल्पित पें जालें ॥ जेंजें अहंकारा आलें ॥ तें बाळलें वि ॥२॥
जातीयो ॥५२॥ जेंजें इंद्रियगोचरें ॥ लक्षतें जाणपां नश्वरें ॥ हें नित्यानित्य वीचारें ॥ केलें ख
डें निश्चिता ॥५३॥ तो लिनी त्या नित्य विवेकु ॥ जाणपां निश्चित मायिकु ॥ एवं माया मय हा
लोकु ॥ करी संकल्प प्रतिलो ॥५४॥ जेवढा देखसी संसार ॥ तेवढा मायिक व्यहार ॥ हा बोळ

खतूं सत्स्वारा॥ धैर्ये निर्धार धरूनि॥५५॥ जेसी स्वप्नींचि राणीव॥ केवळ भ्रमाचि जाणीव॥ तैसें
चि हें जाण सर्व॥ भावाभव विलास॥५६॥ श्लोक॥ पुंसो युक्तस्य नानार्थो भ्रमः सगुणदो
षभाक्॥ कर्माकर्म विकर्मेति गुणदोषधियो भिदा॥ टीका॥ परमात्मे निरंशी विभक्त॥ ता पुरुष
बोलिजे अयुक्त॥ त्यासी नानात्वें भेद भासत॥ निजीं निजत्व विसरूनि॥५७॥ त्या विसराचेनि
ल्हासें॥ आभेद सत्यत्व भासे॥ या भेदाचेनि आवेशें॥ वक्तृत्व दिसे गुणदोषु॥५८॥ जरी भेदचि
नाहीं॥ तरि गुणदोषु पाहीं॥ दिसावया ठावो नाहीं॥ सुधाचा ठाउ सर्वथा॥५९॥ यालागीं भेदा
चा उद्भटी॥ गुणदोषदृष्टि उठी॥ तथ कर्माकर्म त्रिपुटी॥ भेददृष्टि स्वाभावे॥६०॥ भेदें थोर केलें विषम
कर्म अकर्म विकर्म॥ जन्ममरणादि धर्म॥ निज कर्म प्रकारी॥६१॥ काम्य कर्मि स्वर्ग जाण॥ कर्में चिक॥
रूनि कर्म मोचना॥ अकर्में विकर्में नरक यातना॥ संपादान पाविजे॥६२॥ ये थलक्षण सीकर्म कोण
अकर्मस्विंकोण लक्षण॥ विकर्माचा कूवर्णे॥ तें ही संपूर्ण परीस पां॥६३॥ काया वाचा अथवा मनें॥
करीजे नितुके कर्म जाण॥ सूक्ष्म स्पूर्ती चिजं भान॥ तें मूळ जाण कर्माचें॥६४॥ मनें वाचा देहीं सर्व
थां कर्म बीज नाहीं॥ अकर्मे स्पर्शे पैं तपाहीं॥ नपडे ठाइं देहवंता॥६५॥ जें कां यावेगळें सर्वांगी॥ जेथ
कर्म लागतां न लगे॥ जें नरक कर्में टाजो गे॥ तें जाण सर्व गें कर्म॥६६॥ विधी निषेध जो उपाउं॥ जेथ
विशेष कर्म वाढे॥ विकर्म ज्ञातें ह्मणणे घडे॥ थोर सांकडे पैं याचें॥६७॥ अकर्म सर्व साधारण॥
तें चि विरीतें पावेल पुरीं॥ तुटिले विधि निषेध धुदारूणा॥ विकर्म जाणतें ऐसें एैपां॥६८॥ जे विधी
सी नातुडे॥ जें निषेधाचें अंग चढे॥ करीतां चुके ठाईं नपडे॥ ते ही राकडे निषेध ची॥६९॥ ऐसें कर्म
विकार आलें॥ तें विकर्म पदें वाखाणीलें॥ एवं कर्माकर्म दाविलें॥ विभाग केलें॥७०॥ जीवासी अवि

[illegible] तुज लागी

मी गुरु अ कृ अ सा

॥३॥

घा उसती। त्या विकर्मे अविद्येकें होती। श्रीधर व्याख्यानाचीयुक्ति। ते हि उपपत्ती परीयसा ॥७१॥
अविद्यायुक्त जीव परम। त्यासि नित्य क्रीयातें विकर्म। नित्य करणें अकर्म। विकर्मतें निषेधी ॥७२॥ ऐ
सीं कर्म विकर्म त्रिपुटि। भेदानुरूपें वाढविस्तारि। तेथ गुणदोषबुद्धिचा पोटि। भेददृष्टि वाढती ॥७३॥
अभेदिं भेदें कैसा उठि। जेणें गुणदोषीं नांदणे दृष्टि। विधिनिषेधीं पाडीं गांठी। ते ही गोठी परियेसा ॥७४॥
पुरुष येक पेकला असे। तो विमनोरथ पुजे बैसे। ध्येय ध्याता मी से। वाढविपिसं भेदाचें ॥७५॥ ते ध्यान
धनाना परि विविध प्रकार। पुजासामुग्री संभार। ऐसा येक पणी अपार। भेदसाचार वाढवि ॥७६॥
तेथ ध्येय उत्तम म्हणे जाणें। ध्याता नीच हाय आपण। तदंगें ध्यान गोण। गुणदोष जापरवा
ढवि ॥७७॥ ध्या निगुणदोष विचित्र। ध्येय म्हणे परम पवित्र। ध्याता आपण हाय अपवित्र।
ऐसा चार दोष ल्यो ॥७८॥ एवं ध्याना वियाद दृष्टि। आपण चि आपुल्या पोटिं। गुणदोषा त्रि
पुटि। भेद दृष्टि वाढवि ॥७९॥ ध्येय ध्याता ध्यान। अवघें चि आहे आपण। ते सा जोनियां जाण।
गुणदोष म्हणे वाढवि ॥८०॥ तुल्य वाहे अवघी सृष्टि। वाढलीया भेद दृष्टि। तणें भेदें उठा उठि॥
कर्म त्रिपुटि वाढविली ॥८१॥ जंवजंव भेदाचा जीवाळा। तंवतंव विषयाचा सोहळा। पाळिजे यींद्रि
याचा लळा। तवं तवं आगळा संसार ॥८२॥ सापा पाजिजे पीयुख। तें विपरीत निहाय विख। ते
सें यींद्रियादी जे सुख। तवतव दुःख भोगीजे ॥८३॥ श्लोक। तस्माद्युक्तेंद्रियग्रामो युक्तचित्र भेदं
जगत्। आत्मनीक्षस्व वितत्त मात्मानं मय्यधीश्वरे ॥१॥ या लागीं इंद्रियाचा द्वारीं। विषयानंदाचा
चतुरीं। विखवरां धिली क्षीर घारि। सांडीजे दुरि सज्ञाने ॥८४॥ मघमघीत अमृत फळें। वैरि सर्पे
घातलिया गरळें। तेनस वितीकाउळा। सेवनि फळें निज घातु ॥८५॥ तेसें से विता विषयासी। प्र
त्तिपदीं आत्मघातासी। कोण गोडी मुमुक्षासी। अहि निरीं दे खता ॥८६॥ आत्मघातु न देख

॥३॥

ती॥ ते विषयी विषयोद्रेवृत्ती॥ जैसी दिवाभितां मध्यरात्री॥ असतां गभस्तिमाध्यान्ही॥८॥ तैसें विषयत्रैवनां मुमुक्षासि घडे जाण॥ तरि सुके जन्ममरण॥ आलें पतन तयासी॥८४॥ म्हणोनि प्राणीयां चि स्थिती॥ विषयावरी निवृत्ती॥ विषयत्यागें कैविरा हती॥ तैसु गमा स्थिती अवधारी॥ ८॥
असतां इंद्रियांचे नेमा करि चित्ताचा उपरमा॥ ऐसा दोहिं परिसुगम॥ उत्तमोत्तम हा साग॥ ९॥ वैरी
द्रियें असोनि विषयावरी॥ मन रिघानें दिल्या भितरी॥ हा त्याग सर्वोपरि॥ योग स्वरि बोलिजे॥ १०॥ मनासी
विषयाचें बळ॥ विषयध्यासें तें चपळ॥ नेहेमरासी तें निश्चळ॥ एक समुळ उपावो॥ ११॥ मासे स्वरूपस
वंगत॥ मना बाहेर आणि आंत॥ जेथ जेथ जाइल चित्त॥ तेथ तेथ तें असे॥ १२॥ मज वेगळें जावयासी॥
ठावो नाहीं पैं चित्तासी॥ स्वदर्शी हा परदर्शी॥ अहिर्णीसी मज आंत॥ १३॥ ऐसें निजरूप सतत॥ पहा
तां थोरावेल चित्त॥ या चित्ता माजि अद्वैत॥ पाहें समस्त हें जग॥ १४॥ अथवा जीवस्वरूप तुसीं॥ यामा राग
जि पाहतां हें जग॥ जग चिन्हा यीं तुसंगा॥ अति निर्व्यंग निश्चिती॥ १६॥ नर आणि अवरें॥ तु
हा नकां थोर॥ जीवरूपीं सविस्तर॥ पाहें निधार हें जग॥ १७॥ म्हणोनि जीव तो येक दर्शी॥ त्यामा जिंव
विं पाहावें जगासि॥ त्यासि ऐक्यता करीं मजसीं॥ जैवि कनकेंसी आळंकार॥ १८॥ चित्तीं तांकी टकी सिगु
रठि॥ तें चित्तं ठाउ निउठी॥ सांतुउनउठि हायीं निजदृष्टी निजतत्वा॥ १९॥ हा कोसें वाचा खडा पडिलासीं
ध माजि वडा॥ तो हा तु निठाकापाय वढा॥ तें सालु टोक गमिं हासी॥ २०॥ तेथ मीं तुं पणा चा भेद ~~फिट~~
~~तैसा तुं मिं पणा चा भेद~~॥ फिटो निजाइल विषदा॥ परमानंदें शुध्दबुधा॥ मुक्त सिध तु होसी॥ २१॥
॥श्लोक॥ ज्ञान विज्ञान संयुक्तो॥ आत्मभूतः शरीरिणां॥ आत्मानुभव तुष्टात्मा नांतरायैर्वि
हन्यसे॥ १॥ टीका॥ श्रवरी दृढ ज्ञानीं मनेनाभ्यासे हाय विज्ञानी॥ या दोहीं चिन्हाणी निखु
णा॥ ब्रह्मसंपन्न तुं होसी॥ तेथ तुं मिंपणाचा भेदा॥ फिटो निजाइल विषदा॥ परमानंदें सुध्दबु
धा॥ मुक्त सिध्द तुं होसी॥ आणि सिया स्वाथीं बनिल वली हो॥ अविश्रम भजावे तुझे पाया॥ सं

एसी वोढवती लअंतराया॥ त्यासी काय करावें॥४॥ सांडुनि दांभिकलौकिकु॥ सजो नियंफळाभि
लाख॥ जो मज भजे भाविक॥ विघ्नें देख त्यो केवें॥५॥ त्या आविघ्ना ग्रासिदेखा॥ करीचक्रा चिलख
लेखा॥ घेउनि पाठिसी असुका॥ उभा सन्मूख मी असें॥६॥ यापरी गा उधवा॥ जो मज भजे निजभावा॥
त्यासि विघ्न करावया देवा॥ न लगे ठावा मज असतां॥७॥ एवं ब्रह्मसंपन्न जालेयावरी॥ आत्मा तुं चि
चराचरी॥ जगमिआ एरिस्छावरी॥ समरासरितें चितूं॥८॥ तू जरी होउनि का हीं॥ अनुभवरी वेगळें ना हीं॥
तेथ विघ्न कैंचें काइ॥ तुझ्या ठायी बांधील॥९॥ ब्रह्मादिकांसि जो ग्रासी॥ त्या काळा चा तुं आत्मा होसी॥
पाठिथापट निर्हर्षिके त्रि॥ उधवासि सांगत॥११॥२॥ एसी बाध्य बाधकता फिटली॥ संकल्प कल्प
ना तुटलि॥ ब्रह्मानंदें पहाट फुटली॥ वाट मोउली कर्मोचि॥११॥ ऐसा ब्रह्मानुभवि जो दख॥ कर्मे तथ हा
यरंका॥ वेदतया चे सेवक॥ विधिविवेक कामारी॥१३॥ हें चि कितीसांगो का हीं॥ मीं त्याचा आज्ञाधारकु
पाही॥ प्रतीक्षितीजे जे ठाइ॥ तथ पाहीं प्र[illegible]गरतु॥१३॥ वचनमात्रासाटिं॥ प्रकटलों कोरडेका षिं॥
दुर्वास्सावा हीला पाठी॥ वां हीदिठि देखीले॥१४॥ ऐसा एरदेवो ज्याचा आज्ञाधारें॥ कर्म त्याचें किंकर॥
तरि ज्ञातें यथ घ्यास्यार॥ विषयीं साचार विचरती॥१५॥ ज्ञात्यासि स्वेछा विषयाचरण॥ सर्वथा नघडे
गा जाण॥ ते हि विरक्तिचें लक्षण॥ सावधान परियेसीं॥१६॥ ज्यासि दग्धपट अभिमाना॥ मिथ्या प्रप
चाचें भान॥ त्या विषयाचें दर्शन॥ विषयाचरण त्या नाहीं॥१७॥ त्यासी प्रपंच्याचि आवडी॥ विष
याचि अतीगोडी॥ येथे आचरणाची वाचि॥ पडे सांकडी तयासी॥१८॥ ज्ञातया ज्या ठाइ॥ सत्यत्वें वि
षयो नाहीं॥ सांभोगावया काही॥ आ मिला खी पाहीं तो हो यिल॥१९॥ आतां ज्ञातेयाचें कर्म॥ एकसांगे
न त्याचें वर्म॥ जातळतां मनोधर्म॥ क्रिया कर्मे आचरती॥२०॥ श्लोकः॥ दोषबुध्योभयातीतो निषेधा
न्न निवर्त्तते॥ गुणबुध्या च विहितं न करोति यथार्भकः॥११॥ टीका॥ गुणदोषातीत ज्ञाता तो निषेधीं॥

निवर्त्ते तत्वतां ॥ परि भ्यालेपण चित्ता ॥ नाहीं सर्वथां त यासी ॥ २९ ॥ तो विहीत ही कर्म करी ॥ तेथ गुणलें

॥१०॥ बुद्धि न धरी ॥ कुलाळ चक्राचिया परी ॥ पुर्व संस्कारीं वर्त्तनु ॥ ३० ॥ संकल्पु नाहीं रत्ती ॥ न स्फुरे ना चित्ती ॥ तु

ऐसी कर्में होतां करिती ॥ ३१ ॥ विरक्ति ती केवळ ॥ ३२ ॥ तथ सकर्मे सिधी गेलीं ॥ तरी फुगें नां म्यो हवेंलें

अथवा मासारि विकळ पडीलें ॥ तरी तग बगिलेपण नाहीं ॥ ३४ ॥ निंद्रिता मागें जैसा वागु ॥ अथवा

पुढें आला स्वर्ग भोगु ॥ त्यासी नाहीं राग विरागु ॥ तसा लागु ज्ञात्याचा ॥ ३५ ॥ गुणदोषि ब्रितवर्त्ति ॥

सांडोनियां सहज स्थिती ॥ बाळक जेविं क्रिडती ॥ तैसी स्थिती ज्ञानी त्याची ॥ ३६ ॥ अभिमान कर्मत्रा

सी ॥ ज्या अभिमानें तें त्यागीती ॥ मग निराभिमान कवि वर्तती ॥ कर्म स्थिती यानें घडे ॥ ३७ ॥ ऐसा विक

ल्प जरी करिसी ॥ ते स्थिती न कळे पितयासी ॥ निराभिमानता स्वानुभावेंसी ॥ कविं दूतरासी कुळेला ॥ ३८ ॥ मे

देह प्रारब्धाचे निमळे ॥ स्वभावें सर्व कर्म चिळे ॥ तथ अज्ञानाचे निबळे ॥ अभिमान स्ववळें मी कर्ता ॥ ३९ ॥ तथ

गुरु वाक्य अनुवृत्ती ॥ अभ्यास नियथा निवृत्ती ॥ अज्ञानें सहीत निरसिती ॥ अभिमान स्थिती निजबोधें ॥

॥ ३४० ॥ शेष प्रारब्धाचे निमळें ॥ निराभिमानता देहचळें ॥ ज्ञातकर्मक रिती सकळें ॥ जाण केवळ शरीरें ॥ ४१ ॥ म

केवळ शरीर कर्म होती ॥ तें विअरहतु के बोलिजेती ॥ अर्भक दृष्टांत उपपत्ती ॥ हें विस्थिती सांगीतली ॥ ४२ ॥ अ

निराभिमानाचील क्षण ॥ कछाउ धवातें एकक्षण ॥ येरु आनंदला अंतःकरणें ॥ सादर पणें परिसतु ॥ ४३ ॥

॥ ३४४ ॥ श्लोक ॥ सर्व भूत सुहृच्छांतो ज्ञान विज्ञान निश्चयः ॥ पश्यन्मदात्मकं विश्वं न विपद्येत वै पुनः ॥ १२ ॥ टीका

पहीलें शास्त्र श्रवणें ज्ञान ॥ स्वानुभवें होय विज्ञान ॥ ऐसा ज्ञान विज्ञान संपन्न ॥ निराभिमान तो होय

॥ ३४५ ॥ साचेवि निराभिमानता ॥ जरि आली होय हाता ॥ तरि शांती ते सर्वथा ॥ उल्हासतां पैं पावो ॥ ४६ ॥ दाट ॥ १०५

निनिश्चळ होणें ॥ कां दांत खाउनि साहाणें ॥ तें ज्ञाति ऐसें कोण म्हणे ॥ अकांत पणें सहातसे ॥ ४७ ॥ घात

ति म्हणी येते ऐसी ॥ सागरीं अक्षाभ ता जैसी ॥ चडवो हट नाहीं तीसी ॥ सर्व देशीं सर्वथां ॥ ४८ ॥ जाना ना

सरितांचें खळाळ ॥ आणोनि घालीं समळ जळ ॥ तें निळ भरीनें हेळुडु ॥ अती निर्मळ निजांगें ॥ ४९ ॥

वि ॥५॥

जैसी नानाभूत विषमता ॥ स्वार्थ वैरी धैं आगीं आदळतां ॥ पालटनेरे ज्या ज्याचित्तां ॥ आणि सर्वथां निज
शांती ॥ ३९ ॥ ऐसी गा तिज्यासि देखणा ॥ तो विसर्वभूतांचा सखा ॥ आवडतां सर्व लोकां ॥ सुहृद तो कां सर्वां
चा ॥ ४० ॥ नवले सख्यत्वाचीपरी ॥ सर्वस्वं दे निजमैत्री ॥ स्वार्थीं किंचनार्थ न करी ॥ कृपापात्रीं उपदेश ॥ ४१ ॥
अतर्क्य त्या चि पाहाती दिठी ॥ सद्रूपें देखे सृष्टी ॥ जगासि मज अभिन्न गांठी ॥ निज द्रुष्टी बांधली ॥ ४२ ॥
मग तो जे उता पाहे ॥ तें उत्तात या मीं चि आहे ॥ तो जरी मातें न पाहे ॥ तें न पाहणें होय मी चि त्यांचें ॥ ४३ ॥ त्या
ची पाहाती जे दिठी ॥ तें मि चि होय जग जे ठी ॥ ऐसी तया मज एक्य गांठी ॥ सकळ सृष्टी समवेत ॥ ४४ ॥ आव
घें जग चि मी होय ॥ तु मीं हा भास जाय ॥ ऐसा भज मा जितो समाय ॥ सम साम्य प्राप्त सम त्वें ॥ ४५ ॥
सांडोनियां मनो धर्म ॥ ऐसा जो मीं जाला सुगम ॥ यासि केवा पुढती जन्म ॥ दुःख दुर्गम ज्याचेनि ॥ ४६ ॥
मातेच्या उदर कुहरीं ॥ रजस्वलेच्या रुधिरामाझारी ॥ पित्याचे निरेत द्वारीं ॥ गर्भसंचारीं संचरणें ॥ ४७ ॥
जे मातेच्या उदरीं ॥ जंतु नाकिं तोंडिं उरीं शिरीं ॥ विष्ठा मुत्राचे दाथरीं ॥ नवमासवरि उकडिजे ॥ ४८ ॥ जठ
राग्निच्यातांडीं ॥ घालुनि गर्भस्थीं उंडिं ॥ उकडूं पिंडी ॥ गर्भ कांडि घडिजेती ॥ ४९ ॥ ते गर्भा चि वेधना ॥
किं नानापरि चियातना ॥ न कोन कोयदुनंदना ॥ चिळेसी मना येतसे ॥ ५० ॥ आवघे यांसाव्या रोवटीं ॥ प्रसू
ति वात जो आटि ॥ सर्वांगीं वेधनाउठि ॥ योनी संकटीं देहजन्म ॥ ५१ ॥ ऐसें अपवित्र जे जन्म ॥ ते न पवती
च नरोत्तम ॥ जी हीं टाकिलें मासें ॥ निजधाम ॥ पुरुषोत्तम सम साम्य ॥ ५२ ॥ मीं असतां पाठि पोटीं ॥ त्यासि
काय त्रा जन्म गोष्टि ॥ कळिकाळातें नाणीत दृष्टी ॥ आले उठाउठि बिंदु पा ॥ ५३ ॥ तेथ जन्म नाही जालें

त तेथ मरण न लगें सिंगलें ॥ ऐसें भजोन मां तें पावले ॥ भजनबळें मद्भक्त ॥ ५४ ॥ कृष्ण उधवा तें थापठि ॥ अ
णवेगीं उठि उठि ॥ हिंगव त्रिं हात वटि ॥ जन्म तुटि जेणें होय ॥ ५५ ॥ जैसें मेघमुखिचें उदक ॥ वत्साव ॥५॥
रिसे लिच्या तक ॥ तैसें कृष्णा वचनिं देख ॥ उधवे मुख पसरिलें ॥ ५६ ॥ कां चंद्र किरणीं चकोर ॥ जेविं अंतं
तसादर ॥ ते विं उधवाचा आदर ॥ दिसे थोर हरि वचनिं ॥ ५७ ॥ हें कां पक्षिणी देखोनि पिलें ॥ जाणोनि

चारयाचे वेळे सांडुनियां आविसाळें मुखकोवळें जे विंपसरी ॥५८॥ ते विंदेखोनि कृष्णमुख उधवा
सी अत्यंत सुख श्रवणाचेनि मुखें देखे कृष्णपियूखवृष्टि ॥५९॥ श्लोक ॥ शुक उवाच ॥ इत्यदिशे
भगवता महाभागवतोनृप ॥ उधवः प्रणिपत्याह तत्वजीज्ञासुरच्युतं ॥१३॥ टीका ॥ शुकम्हणे कौर
वनाथा ॥ कृपा उपजली भगवंता ॥ उपदेशि महाभागवता ॥ ज्ञानकथा निजबोधू ॥१६०॥ तें एकोनि उ
धव ॥ श्रवणीं थोरकरी हांव ॥ के सें बोलिला ज्ञानगौरव ॥ अती अपूर्व श्रीकृष्ण ॥६१॥ श्रीकृष्ण श्री
मुखें सांगे कोड ॥ तें निरोपण अती गोड ॥ जीविं उठिली श्रवणाचाड ॥ तुलें घे भी उद्वात्ति ॥६२॥ आव
डी कवळेलें चित्त ॥ घालि साष्टांग दंडवत ॥ हात जोडुनि पुसत ॥ प्रेमें भक्त उधव ॥६३॥ श्लोक ॥ योगेश
योग विन्यास ॥ योगात्मं योगसंभव ॥ निःश्रेयसाय मे प्रोक्तः त्यागः संन्यासलक्षण ॥१४॥ टीका ॥ ऐ
कें योगीयाच्या योगपती ॥ योगी यांचा ठेवा श्रीपती ॥ योगी प्रकटते योगमूर्ति ॥ योग उत्पत्ती तुजपा
सीं ॥६४॥ मज मोक्षासि कारण ॥ त्याग संन्यास लक्षण ॥ बोलिलासि तो अती कठीण ॥ परम दारुण
हा त्यागु ॥६५॥ श्लोक ॥ त्यागोयं दुष्करो भूमन्कामानां विषयात्मभिः ॥ सुतरां त्वयि सर्वात्मन्नभक्तै
रिति मे मती ॥१५॥ टीका ॥ पाहातां या त्यागाचि रिती ॥ मज तंव दुर्धर गा श्रीपती ॥ मग यित्तरां चि
कैसी गती ॥ कवण स्थिती होयील ॥६६॥ कामु ज्याचे चित्तीं ॥ विषयीं आसक्त मती ॥ त्यासि त्या
गाचि गती ॥ न रुचे श्रीपती सर्वथा ॥६७॥ तुं सर्वात्मा असतां हृदईं ॥ चित्त प्रवेश नाहीं तुझे ठायीं ॥ तें आव
रिलें असे विषईं ॥ न वलका उ सांगावे ॥६८॥ ऐसे प्रपंचिं आसक्त ॥ यालागीं विमुख जाले अभक्त ॥
त्यासी संगु हा नव्हे निश्चित ॥ चित दृश्चित सर्वदा ॥६९॥ त्याग कां न व्हे म्हणसी ॥ तें परिस गा हृषीकेशी ॥
कठिण त्वं जे त्यागासी ॥ तें तुज पासीं सांगेन ॥१७०॥ श्लोक ॥ सोहं ममाहमिति मूढमतिर्विगाढस्त्व
न्मायया विरचितात्मनि सानुबंधे ॥ तत्वंजसा निगदितं भवता यथाहं संसाधयामि भगवन्ननुशा
धिभृत्यं ॥१६॥ टीका ॥ तुझि माया विचित्र उपाधि ॥ शरीरीं केली आत्मबुधी ॥ आम्हीं येणें शरीरसंबंधी ॥

उरलों कृपा जवं न्हवे ॥ तवं ते अभक्त कें विं करवे ॥ त्याग बोलीला जो देवें ॥ तो सर्वांसी न्हे सर्वथा ॥

॥६॥

विपरित सिधी वाढली ॥७१॥ मीं मा ऐसें वाढलें गाढ ॥ तेणे मली जाली मूढ ॥ गर्हासक्ति ला
गली दृढ ॥ पांग अवघड पालामी ॥७२॥ ऐसी हीबुधी विरुळे ॥ अप्रयासें तव आकळे ॥
तें सिकृपा कीजे राउळे ॥ दासगोपाळें ताणें ॥७३॥ एके गा पुरुषोत्तमा ॥ निद्र जे दासां आ
पुल्या आत्मां ॥ सोडवी गा संसार भ्रमा ॥ आत्मया रामा श्रीकृष्णा ॥७४॥ तूं जसां जे निद्रषि
केत्रि ॥ पुसों जावां आणि कापासीं ॥ तें नयमा शीया मनासी ॥ विषयीं सर्वौसीं व्यापिलें ॥७५॥
श्लोक ॥ सत्यस्य ते स्वदृशा मात्मन आत्मनोन्यं वक्तार मीश विबुधष्व पिनानुचक्षे ॥ सर्वे वि
मोहित धियस्तव माययेमे ब्रह्मादयस्तनुभृतो बहिरर्थभावाः ॥१७॥ टीका ॥ पुसो जावे ब्रह्म
यासी ॥ तो गुंतला सृष्टिक्रमासि ॥ प्रजा उत्पत्ती मानसीं ॥ अहिर्निशी चिंतितु ॥७६॥ जो आपु
ला निज स्वभावि ॥ सदां संसार वाढवि ॥ तो कैवि संसार तोडवि ॥ केले न बुडवि सर्वथा ॥७७॥
वाढोनें दिसंसारासी ॥ कापआला प्रजापतीसी ॥ त्रापदिधला नारदासी ॥ ब्रह्मउपदेसीं म्हणो
नी ॥७८॥ ऐसें संसारीं असक्त ॥ नित्य संसारयुक्त ॥ यासी पुसो नमनीं चिल्ला जाणनिश्चित श्री
कृष्णा ॥७९॥ पुसों जावा ऋषिप्रती ॥ तवं तसदां आपमती ॥ आपुलें मत्त प्रतिष्ठिती ॥ अन्यथा
देती शापातें ॥८०॥ जो विधरु निअर्थ असक्तो ॥ त्रिष्पातें उपदेसीती ॥ विषयाधरु नियांति
ती ॥ जीविकारत्ता उपदेसु ॥८१॥ गुरुसी चि विश्वाया सक्ति ॥ तेथ त्रिष्पासि कैचि विरक्ती ॥
ऐसें यातें जे पुसती ॥ तिष्ठंनराती स्वार्थीं तां ॥८२॥ सत्यस्वरूप प्रकाशका ॥ आत्मा तु अविनाशा

॥६५

युक्तीप्रयुक्ति उपदेशे ॥ विकल्प निराशा जाणासी ॥८३॥ ब्रह्मज्ञाना चा वक्ता ॥ तुजवेगळा श्री
कृष्णनाथा ॥ न दिसे गा सर्वथा ॥ मज पाहातां त्रैलोक्यी ॥८४॥ एवं आत्मा तु तत्वता ॥ आत्मज्ञा
ना चा दाता ॥ आत्म बोधि संस्थापिता ॥ कृष्णनाथा तुं येक ॥८५॥ श्लोक ॥ तस्माद्भवंत

मनवद्यमनंतपारं सर्वज्ञमीश्वरं सकुंठविकुंधिष्ठ्यं ॥ निर्विण्णधीरहमु ह वैं जिनाभितप्तो नारायणं न
रसखं शरणं प्रपद्ये ॥७॥ टीका ॥ सालुंगिजी यादवपती ॥ नित्यशुधपवित्रमुर्ती ॥ तुज माया मोलिना
तळती ॥ पवित्र ख्याति यालागीं ॥८४॥ गंगाजळाचे निजुछिद्र सकळें ॥ ज्यासी पवित्रता न मेळे ते ऐसे तुझे
चरणकमळ ॥ गंगाजळें सकळ तारिली ॥८७॥ प्राणें शोषिलें पुतनेचे ॥ तरि पवित्रत्ता अधिक कैसें गणित
ण शुद्ध रिलेतीसी ॥ दोषें दोषासि तारका ॥८५॥ कक निकोळे यामदेन ॥ मर्दिला त्याचा अभिमान
तरि मैळेना पवित्रपण ॥ निर्विखें जाणता दिल ॥८९॥ रजक अंत्यज आत्येता ॥ आतळे त्यासि अधःपा
त ॥ त्यासि मारुनियां निश्चीत्ता ॥ केला पुनित सायोज्या ॥९०॥ करुनि गोपिकासी निंद्यकाम ॥ ते ऐसे त्या
केल्या निःकाम ॥ तेचि पवित्रता अनुत्तम ॥ सायोज्य धाम पावल्या ॥९१॥ कि रितां सुकर्म कुकर्म ॥ ज्यासी
पवित्रता अनुत्तमा ॥ यालागी नामें पुरुषोत्तमा ॥ अकर्तात्मा निजबोधें ॥९२॥ ऐसा आकळे गुणा आतुंसा
सितकरिती गुण ग्रस्त ॥ त्या गुणा सि तुज माझि आतुं ॥ यालागी आनंतु सर्वार्थी ॥९३॥ देशता काळता
पार ॥ तुज न करवे विसावार ॥ यालागी अनंत तू अपार ॥ श्रुतीसि पार न कळे चि ॥९४॥ तुजम्या करावि
विनंती ॥ कीती यावें काकुळती ॥ तूं हृदयस्थ ज्ञानमुर्त्ती ॥ जाणता त्रिजगतीत तूं येयक ॥९५॥ ज्ञान अज्ञानमा
याशक्ति ॥ सीश्वरा आधिन गा आसती ॥ या ईश्वराची तु ईश्वरमुर्त्ती ॥ सत्यकीर्ती श्रीकृष्णा ॥९६॥ घतु
सर्वांचा नियंता ॥ सर्व करुनि तुं अकर्त्ता ॥ ऐसा ईश्वर तुं कृष्णानाथा ॥ भोगुनि अभोक्ता तु येक ॥९७॥ आ
देशता काळता स्वभावेंसीं ॥ नाश मिनपवे ज्यास्थानासी ॥ ते थिचा तुं निवासवासी ॥ पूर्णे पुणी सि
अवतारा ॥९८॥ ज्ञानराशें अविनाश स्थान ॥ यालागीं तु नारायण ॥ तुसे निजीवासी चळेपुळेण त्या
ळ कृपण तुज पासीं ॥९९॥ ऐसा ईश्वर तुं आपण ॥ नरसखा नारायण ॥ युध्य समई अर्जुनासी मा.
ण ब्रह्मज्ञान त्वां दिधलें ॥१००॥ दारुण हातां संग्रामासी ॥ पाउडा पावे युधासी ॥ ते ऋां ब्रह्मज्ञान सा
गसी ॥ निज सख्यासी अर्जुना ॥१॥ ऐसा कृपाळु तुं नारायण ॥ यालागीं तुज आलों शरण ॥ त्रिविध

८

॥१५॥

॥७॥

तापें तापलों जाणा। दुःख दारुण संसार॥२॥ संसार लक्षण जें अंधकूप। माजि कामक्रोधादि दुष्ट
सर्प। निंदास्पद धोकाट अमुप। दुःखस्वरूप मी पावलो॥३॥ तथ पडिलों यारीति। पाठि ब्रह्मदेवाचें श्र
ळे येठि। भरली जीउठाउठि। तेणें हिं पुटी होतसे॥४॥ तेथुनि निघावया त्रिशुद्धि। उपाव न दिसे गा नि
ज बुद्धि। कृपाळुवा कृपानिधी। आत्मबोधीं मज काढीं॥५॥ श्लोक॥ श्रीभगवानुवाच॥ प्रायेण मनु
जा लोके लोकतत्व विचक्षणा॥ समुधरंती ह्यात्मान मात्मनैवाशुभाशयात्॥१॥ टीका॥ भूत
संवरल्यां पाठिं। कटतीं जल्पवादगोठी। यातं गुणीयापाहा नि दिठि। आक्षता त्राटि मंत्रो निद्रे॥
पाहातां पांचभूतीक संचार। स ह तें जालासे थोर। मासि जो बला कृष्णा। वियोग खेचर उधवें
करु सडपलें॥७॥ मी उधवासि सडपणीं। अहं मति पासकरला गलाजनी। यासि करावयाज्ञा उणी॥
कृष्णा गुणीं खालि ला॥८॥ तथ साउणीला गिआतां। यदु अवधूत संवाद कथा॥ यासि मंत्रु न मंत्राक्ष
ता। होय साडीता श्रीकृष्णा॥९॥ श्रीकृष्णा म्हणे उधवासी। सावधे होयें निजमानसी। येउनि यांस नु
ष्य लोकासी। आपणीं आपें सि उधरीती॥१०॥ सांघा त्यां परमार्थी। सांघेंन नव्हे माता पिता।
पुत्र भ्राता दुहिता कांचा। सांघें सर्वथा पूनरती॥११॥ सांघें ~~[struck out]~~ परमार्थी न व्हे त्याही।
सांघें परमार्थी नव्हें जावाई। अें पण आपणा सांघें पाही। जो निज देही विवेकी॥१२॥ मुमुक्षमा
गिं चैसज्ञान। लोकतत्व विचक्षण। विचारु निकायो कारण। स्वबुधी जाण उधरिलो॥१३॥ नित्यानि
त्य विवेकीं। नित्य सांडीती त्याग मुखें। नित्य तें यथासुखें। रितसें तो खें अंगीकारिती॥१४॥ नित्य वें
जे उरलें जाण। तें स्वरूप मासें विहुन। तें विसाधकाचें साधन। अनन्यपणा चितिती॥१५॥ भावि ॥७॥
तां मासि दृढ भावना। मी चि ते ते होती जाण। कीटकी भ्रंगी चिया खुणा। आप आपणा उधरती॥
॥१६॥ श्लोक॥ आत्मनो गुरु रात्मैव पुरुषस्य वि षत॥ यत्प्रत्यक्षानुमानाभ्यां श्रेयोसावनु विं

देतो॥१०॥ टीका॥ पश्चादियोनी त्या ठाई॥ होता होत ज्ञान असे पाही॥ मी पुरुषाचे पुरुष देहीं॥ ज्ञान पा
हीं स्फुरद्रुपा॥१७॥ जें कर्म मी करीतो देहीं॥ ते एं नरदेन कीं नाहि॥ हें ज्याचे त्याचे ठाइं॥ स्फुरद्रुपहीं कळतसि
असे॥१८॥ सांडोनि असुभवासना॥ जो नेकरि विषयकल्पना॥ तो आपुला गुरु आपण जाणा॥ न
रक यातनासुक विली॥१९॥ जो कां यळेला जन्मगर्भासी॥ मरमरोउबगला मरणासी॥ आधीं उला
गली मानसी॥ जन्ममरणासी नासाव्या॥२०॥ आवडि नुपजे स्त्री पुत्रासी॥ निद्रा न लगे अहिर्नि
शी॥ काळें गिळिलें आयुष्यासी॥ निजहीतासि नं खिजे॥२१॥ तुसि तुंज चिदखूतं॥ काळें गीळिली दे
बाळावस्था॥ तारुण्याचा ग्रासिला माथा॥ वार्धिक्या भवंतो लागला॥२२॥ केवळ वार्धिक्याचा
जरंगा॥ ग्रासु लागला काळपेंगा॥ आयुष्य व्यर्थ जातसे वेगा॥ हानि त्यनाउजमा कल्ले॥२३॥
क्षणक्षण काळ जातसे वृथा॥ काहीं न साधे जी परमार्था॥ जन्ममरणाचा आवर्ता॥ पुढां आनर्थ
रोकडा॥२४॥ स्वर्ग नरक कर्म ब्रह्मा चहु प्रासि सि मनुष्यजन्मा॥ या लागीं त्यजुनि पापकर्मा॥ मोक्षध
र्म धरावा॥२५॥ नरदेह मोक्षाचा वाटा॥ वृथा जातसे कटकटा॥ हद्दइं आधि लागला मोटा॥ विषय
चेष्टा विसरला॥२६॥ प्रत्यक्षलक्षण अनित्य संसार दिसे ना जीवंत॥ या लागी न हे तो अनुसक्त॥
होय विरक्त देह भोगीं॥२७॥ याचि परी अनुमाना॥ परलोक भोग वासना॥ आतळों नेदी मना॥
नश्वर पतना जाणोनी॥२८॥ के कृपा करील गा विंदा॥ केंतुटेल भव बंदा॥ के देखेन तो निजबोधा॥
परमानंदु जेणे होय॥२९॥ धांव पांव गा श्रीहरी॥ मज उधुरि भवसागरी॥ कृपा करि दिनावरी॥ अ
तके वारि श्रीकृष्णा॥३०॥ जैसि जळांवेगळी मासोळी॥ तेसा बाधा लागीं तळमळि॥ प्रेम पडि
भरा त्या मेळी॥ देह न संभाळीं सर्वथा॥३१॥ येक नेणोनि नरदेहा मुकले॥ येकीं नरस्वर्ग पण निउ
पेक्षिले॥ येकि ज्ञानगर्वें गिळिले॥ येक भुलले विषयांचि॥३२॥ येक साधनाभिमाने टकले॥

येक करूं करूं म्हण तां गेले । येकु ... तों अरुंठा भरिलें । कारणें ठेलें ते संचित ॥ ३३ ॥ तरि विवेक कळे त्या मना ॥

॥ ८॥ तरि सतुष्टती विषयवासना । भरे संतुस हाउ निजा एणा । अखंड ध्याना चित्तु ॥ ३४ ॥ ऐछा त्या सेउध

वासी । स विवेक वैराग्य ऐसे ज्यासी । तो चि आपुला गुरु आपणासी । विन्न्नषें सीजा णावा ॥ ३५ ॥

ज्या चि येनिज बुधिसी । सीची विवेक प्रकान्नी । ता स्वयें जाणे निज बोधासी । निज मानसीं विवेक ॥ ३६ ॥

नाही ज्यासि जेसा भावो । यासि तैसा देवो । ये अर्थि संदेहो । उधवानें धरावा ॥ ३७ ॥ उधवा ये यक वेळ ॥ पा पाहो

हि जे निज बुद्धि निर्मळा तरि आत्म बोधु कें ता कोळा । हाय सकळेसर्वथा ॥ ३८ ॥ श्लोक ॥ पुरुषर्षभ मां

धीराः सांख्ययोगविशारदाः अविस्तरां प्रपश्यंति सर्वशक्त्युपबृंहितां ॥ २ ॥ टीका ॥ एवं वैराग्य

पूर्णभरीता । धीर पुरुष विवेकयुक्ता । सांख्ययोग विवंचिता । निजी निज प्राप्त ता कोळी ॥ ३९ ॥ नरदेहीं

विवेकुवसा । निजरूप पावले के सा । जंसर्व शक्तियुक्त असा । तें सावका शदेखती ॥ ४० ॥ जे प्रसवे सर्व

शक्ति तां । जें सर्व शक्ति शक्तिदाता । जें नातळे सर्व शक्तितां । या स्वरूपातें पाहातातें ॥ ४१ ॥ उधवा कू

यसांगो गोठी । बहु पुसशरीरें सजिलें सृष्टी । मज नरदेहीं आवडी मोटी । उठाउठि मीं हातें ॥ ४२ ॥ श्लो ॥

एकद्वित्रिचतुष्पादो बहुपादस्तथापदः । बह्व्यः संति पुरः सृष्टास्तासां मे पौरुषी प्रिया ॥ ३ ॥ टीका ॥

केली येक चरणी शरिरें । दोंपायां चि अपारें तीं पायांची मनोहरें । आतिसंदरें चतुष्पदें ॥ ४३ ॥ सपादि यो

निचे ठाउ । त्यां चरण चिंतीले नाहीं । एक चालती बहु पाउ । केलि पाहीं शरीरें ॥ ४४ ॥ ऐसीं शरिरं नेणों की

ती । त्या निर्माण केली यक्षिती । मज कत्यों तनेणती । मूढमती या लागीं ॥ ४५ ॥ मज कर्त्यां चि प्रासि हो

वया लागिं निश्चीतीं । त्वां से प्रकाशो निज्ञानशक्ति । पौरुषी प्रकृती त्या केली ॥ ४६ ॥ जे णें देहें मज पा

वती । या देहा चि मज अती प्रीती । या लागीं श्रुती नरदेह वर्णीती । देववां छि ती नरदेह ॥ ४७ ॥ ऐकुनी ॥ ८॥

नरदेहा चि प्रीती । कृष्ण सांगे उधवा प्रती । ये णें शरीरें मज पावती । नाना युक्ति विचारें ॥ ४८ ॥ श्लो ॥

अत्र मां मार्गयंत्यद्धा युक्ता हेतुभिरीश्वरं । गृह्यमाणैर्गुणैर्लिंगैः । रग्राह्यमनुमानतः ॥ ४ ॥

होती

येउनि नरदेहाप्रती॥ कर्त्या चीगे वषणा जे करीती॥ जो मी ईश्वर त्रिजगती॥ पुसति स्थितीसंहर्ता॥४९॥ बु
धियुक्ति विवेक करणें॥ जें जउ प्रकाशापणें॥ त्याचाही मी प्रकाशकु म्हणें॥ येणें लक्षणें लक्षितो॥५०॥
ऐ ज्ञानानायुक्तीच्या अनुमाना॥ मी तव वेद्यपन नव्हे जाणा॥ जेल क्षितीसांडो निअभिमाना॥ साक्षात्पणा
तें येती॥५१॥ त्याची आज्ञा होय निरास॥ ता ब्रह्म पावसा वकाश॥ तेणें कळिकाळावरी कास॥ भजाणें अ
वश्य घातली॥५२॥ सुखतत्व स्वतःसिद्ध असा॥ तें निर्मळ आरिसा दिसा॥ ते विबुधींचे निर्विवेक वश॥ आत्मा
भासे नरदेहीं॥५३॥ ये विषिंचा इतिहास जाण॥ तुज मी सांगेन पुरातन॥ यदु आवधूत संवाद लक्ष
ण॥ ज्ञान साधन साधकां॥५४॥ श्लोक॥ अत्राप्युदाहरंतीमीतिहासं पुरातनं॥ अवधूतस्य संवादं य
दोरमिततेजसः॥२४॥ टीका॥ हरी खेंळ णात से गोविंद॥ उधवा आमुचा पुर्वज यदु॥ तेणें ब्रह्मज्ञानासी सं
वाद॥ केला विषदु अवधुतेंसी॥५५॥ राजा यदु म्हणसी कैसा॥ क्षत्र सर्वांचा सूर्य जैसा॥ राज्य चद्राच्या प्रका
शा॥ निजतेज तैसा लोपितु॥५६॥ घतेणें गुरु विलक्षणें एकता॥ सायुज्य मुक्ति आली हाता॥ से हे पुरातन
कथा॥ तुज मी आतां सांगेन॥५७॥ श्लोक॥ अवधूतंद्विजं कंचिच्चरंतमकुतोभयं॥ कविं निरीक्ष्य तरुणं॥
यदुः पप्रच्छ धर्मवित्॥२५॥ टीका॥ कोणी एक अवधूत॥ निजतेजें प्रकाशवंत॥ ब्रह्मानंदें डुल्लत॥ य
दुनें येता देखिला॥५८॥ त्या आवधुताचें लक्षण॥ यदु निरिक्षी आपण॥ देखिलें ब्रह्मसूत्र धारण॥
होय ब्राह्मण ब्रह्मवेत्ता॥५९॥ असो हे तो अवधूत॥ निःशंक निर्भय वर्तत॥ यदु यहा की होता जात॥ दे
खिला निर्वात सन्मुख॥६०॥ आंतुले प्राणतत्वतां॥ बाहेर निघोनें दी सर्वथा॥ स्वभावें प्राणापानसम
ता॥ सालीन रीघेतां धारणा॥६१॥ नवलयांचें पाहाणें॥ द्रष्ट्य द्रष्ट्यत्वें देखोनेणें॥ जालास र्वांगें देख
णें॥ देखणे परी पाहात असे॥६२॥ मी येकु वनिं वसत॥ हे ही नाठवे त्याच्या चित्ता॥ जाली सर्वत्र सर्व
गतता॥ समसाम्य तो समत्वें॥६३॥ कर्म काय करितो जाण॥ अवघा जालातो आपण॥ की येथी वाउनि
यां आण॥ निंबलोण जिवें केलें॥६४॥ देहाविये माथां॥ ठेविली होती अहंता॥ ते देह मिथ्यत्वें पाहातां॥

॥१९५

नित्यानित्य होम हारे । ब्रह्माग्नि प्रज्वळला येकसरे । जाळूनि आश्रमाचि चारि घरे । केले खरे निराश्रमि ॥६४॥
समूळ अहंता पळाली ॥६५॥ त्या आश्रमामाजि होती । शास्त्रें श्रवणें विधिवाद पोथी । ते जळाली नि
श्चिती । भस्म हाती न लगे त्यांचि ॥६६॥ विधिनिषेधपूजा । जळाली पंचायतन देवपुजा । हातां संचीत क्रिय
माण पुजा । तो ही वोजा जाळीला ॥६७॥ यापरि तो अवधूत । ब्रह्मानंदें उल्लत । निजसुखें उल्लासत । दे
खिला येतंय दुराया ॥६८॥ संकल्प विकल्प रहीत । शुध्द सर्वांगी विधूत । यालागी बोलीजे अवधुत । ये
रवीं विख्यात ब्राह्मण ॥६९॥ स्वभावता समस्त । प्रपंच निजबोधें धूत । यालागी बोलीजे अवधुत । य
रवीं विख्यात ब्राह्मण ॥७०॥ अहं धूतता अवधुत । तोचि योगी तोचि पुनित । जो अहंकार ग्रस्त ।
तो विपत्ती तजन्मकर्मी ॥७१॥ वार्धिक्य यावें देहासी । तें वदल परि नाहीं देहापासी । रिगमु नदे चि जर
सी । तारुण्यासि तें मूळ ॥७२॥ आणिक हो त्याचि लक्षणें । तोच नवा बोधम ळोनें । भोगीजे नित्य नूत ण
नपणें । परम तारुण्य प्रकटविलें ॥७३॥ निजबोधाचिया सत्ता । द्वैत जिंतिलें तत्वतां । ऐसा निःशंक वि
चरतां । भय सर्वथा त्या नाही ॥७४॥ ऐसी लक्षणें निर्धारितां । अवधुत निजबोधें पुरता । यदु सि उपज
ली विनितता । श्रध्दा सर्वथा अनिवार ॥७५॥ करूनि सांगदंडवत । अतीनम्र श्रध्दायुक्त । होत जो
डोनि पुसत । प्रसन्नचित्त रायाचें ॥७६॥ श्लोक ॥ यदुरुवाच ॥ कुतो बुद्धिरियं ब्रह्मन्नकर्तुः सुविशारदा ।
यामासाद्य भवाल्लोकं विद्वांश्चरति बालवत् ॥२६॥ टीका ॥ अपूर्व बुद्धि हे स्वामि । तुम्हा ठाउं देखों
आलों । जें न लभे यम नियमीं । कर्म धर्मीं आचरतां ॥७७॥ दीसतोसी सर्वार्थी कुशळ । परि काहीं न क
रूनि निश्चळ । अकर्ता म बाधेंतूं केवळ । जैसें बाळ अहेतुक ॥७८॥ तु बाळाच्या ऐसा वर्तसी । परि
बाळबुद्धि नाहीं तुजपाशी । सर्वज्ञ सर्वथा होसी । ऐसें आम्हासि दिसतसे ॥७९॥ येणेनियां मनुष्य
देहासी । पावोनियां या लोकासी । सार्थकता तुझ्या ऐसी । आणिका पाहिन देखों ॥८०॥ श्लोक ॥ ॥१९॥
प्रायो धर्मार्थकामेषु विवित्सायां च मानवाः । हेतुनैव समीहंते आयुषो यशसः श्रियः ॥२७॥
॥ टीका ॥ प्राय देखा येलोकीं लोक । धर्म अर्थ काम कामुक । ये त्रिविध विखिं ज्ञान देखा । अवश्यक करिता

ति ॥८१॥ अशी स्वधर्म करितां सरती ॥ स्नानसंध्येची कीर्ती मौंजी वितो ॥ हो स्वी गायत्रीचे श्रेय देती ॥ अ
र्थ प्रापिला गोनी ॥८२॥ वेदांत आस्तिक रितां याग ॥ स्वच्छा पितां वेद मागे ॥ हा स्वी ता करिते जी
विका योग ॥ स्वर्गभोग हीवां छिती ॥८३॥ एक सरती असीं स्वकर्मका ॥ कुशमस्ती कान्ना न्निती उदक ॥
समर्ड आलयां याचका ॥ यिवली भीक न घालीती ॥८४॥ दांभीक वाद वाच्यायुक्ति ॥ वेष छाव दिक्षा अ
वलंबिती ॥ देव पूजा सव्वळ फळित दाविती ॥ हां खला वितो दोही हातीं ॥८५॥ आयुष्य दानी पुण्य पुर
ष असीं चिकित्सक अहिंसा ॥ स्थावर जंगम जी अहाषा ॥ सारू नियत्रा मिर विती ॥८६॥ धर्मशावाढवा
व्यसंकारण ॥ तुळापुरुष करिती दान ॥ देह विष्ठामुत्र परिपुर्ण ॥ धन त्या समान जो खिती ॥८७॥ परि
परमार्थोचिया वाडा ॥ का एही क्वीना कवडा ॥ कैसी भूलि पडली मुढा ॥ स्वार्थ रोकडा विसरले ॥८८॥
पुर्वि अदर्शी नाहीं प्राप्ति ॥ जे श्रीकामना उपासिक रिती ॥ श्रीयेचा स्वामि श्रीपती ॥ पातेन भजती अ
भाग्या ॥८९॥ लक्ष्मि विश्वगुरु चि पती ॥ जोता रास्व अभिलासुनी ॥ नंदीती हरीची हरिला गूनी ॥
त्यातं पतनी हरिपच वि ॥९०॥ सागत्यागें अयुष्य मागती ॥ पालागी सविता उपासीती ॥ देहो नष्ट
रहें नाठवे चिती ॥ पडिली भ्रांती निजपदा ॥९१॥ एवं आयुष्य यश श्री कामी ॥ समस्त व भजता दरवो
आत्मिं ॥ परि नवल तुवां केलें स्वामि ॥ परब्रह्मीं निज बाधु ॥९२॥ विषय बळ अलोलीका ॥ मिथ्या
भ्रमें भुललेलोक ॥ ज्ञान साधनें सा निदेख ॥ विषयसुख वांछिती ॥९३॥ वेदांत वाक्यें कवाग
स्फूर्ती ॥ अद्वैत ब्रह्म प्रतिपादिती ॥ ते खो पोटासाठिं विकिती ॥ नवलकीती सांगावें ॥९४॥ यक्षम
णती योगज्ञानि ॥ वायुधारणा दावित्ती जनी ॥ टाळि लाउनि बैसती ध्यानि ॥ जीविका मनी विष
यांचि ॥९५॥ ऐसे या विविध दिक्षा लोका ॥ साधनें साधूनि जाले मूर्ख ॥ तुवां केलें जो अलौलि
का ॥ आत्मसुख साधिलें ॥९६॥ एके स्वामि अवधुता ॥ तुवां तरत्राय केलें जो विता ॥ तु छ्क

॥१०॥

रूनि लोकां समस्तां॥ निजात्महिता मीनलासी॥१॥ निजानंदें निवालासी॥ अंतरिंसी तळ्जा
लासी॥ ऐसें दीसता हे आत्मासी॥३॥ पळस्र रासी परियसी॥८॥ श्लोक॥ त्वं तु कल्प: कविर्दक्ष:
सुभगो मतभाषण:॥ न कर्ता नेहसे किंचिज्जडोन्मत्तपिशाचवत्॥२॥ टीका॥ सर्वज्ञ ज्ञाता तूं हो
सी॥ ते ज्ञातेपण दिसोंन दिसी॥ कांही करिसी ना वांछीसी॥ जडवेंदा विसि निज शांती॥१॥ सर्व
थां गुण आससी॥ परि तु आंगें विकळ नव्हसी॥ अगींप्ये अंग दिसतासी॥ स्वरूपरूपें सीनो भि
न्नु॥२॥ सान येकलेपणें ठेलें॥ तुजें नवीण परदेसी जालें॥ तें तुज माजि सामावलें॥ यालागीं आलें
कविपद॥३॥ करूनि जालासि अकर्ता॥ हे चि तुसी थोर दक्षता॥ ब्रह्मरसें रसाळ बोलता॥ यवि अमृता

नं

ते कवि॥ ब्रह्मरस तुं प्यालासी॥ ब्रह्मा रेंमातलासी॥ जगीं उन्मत्त जालासी॥ द रिना गिसी को
णातां॥ ऐसें दोसा वध निजरूपेंसी॥ पेरमामूळें निवालासी॥ तें चि पिसेपण तुज पासीं॥ दिसे जगा
सि सर्वथां॥४॥ निज बोधें तृप्त जालासी॥ यालागीं मास्तुसें नम्रणासी॥ तें लक्षणें तुज पासीं॥
निर्धारेंसी दिसताती॥५॥ श्लोक॥ जनेषु दह्यमानेषु कामलोभदवाग्निना॥ न तप्यसे ग्निना मुक्तो
गंगाम्भःस्थ इव द्विपः॥३॥ टीका॥ कामलोभ दावाग्नी माजि जळतां लोक तिन्ही॥ देखतु असे जो
नयनीं॥ वेगळा कोण्हीं दिसेना॥१॥ ते दावाग्नी माजि असतां॥ तुं पोळसी ना गा अवधुता॥ भव
ळतु सी अक्षा भर्ता॥ न कळे सर्वथा आत्मासी॥२॥ वणवा जळतां द्रोहोंथजी॥ गजें गंगाजळीं दि
धली बुडि॥ त्यासी न लगती तापाच्या वोढी॥ तेसी निरवडि तुज देखों॥३॥ ऐसी ही दुंदें तुज नातं

सी

ळती॥ दृढ राहिला ब्रह्मस्थिती॥ कां हिं यक करि न विनंती॥ ते पामुक्ति रूपाळवा॥४॥ श्लोक॥ त्वं
हि न: पृच्छतां ब्रह्मन्नात्मन्यानंदकारणं॥ ब्रूहि स्पर्शविहीनस्य भवत: केवलात्मन:॥४॥ टीका॥ तु ब्र
ह्मवेत्ता ब्राह्मण॥ निजानंदें परिपूर्ण॥ या आनंदाचे कारण॥ विषद करून सांगावें॥१॥ तुं देहीं

॥१०५

वर्तसी विदेहस्थिती ॥ तुज विषयो आतळों न सकती ॥ हे अलोसपणाची प्राप्ती ॥ कवण्या रीती तुज
जाली ॥ ११ ॥ तुज नाहीं रोग्या चिन्ह ॥ नकरिसी धनवंताची भीड ॥ दीन क्षत्र न मानीसी गोड ॥ पुरविसी
कोड निजबोधीं ॥ १२ ॥ ऐसा केवळ तुं कृपाळु ॥ आर्तबंधू दीनदयाळु ॥ निजात्मभाव तुं केवळ ॥ भक्तवत्सळु
भावार्थी ॥ १३ ॥ ऐसा यदुचा संवाद ॥ आवडी सांग गोविंद ॥ उधवा सिमरसावधु ॥ हृदयीं बोधु धरावा
॥ १४ ॥ श्लोक ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ यदुनैवं महाभागो ब्रह्मणेन सुमेधसा ॥ पृष्टः सभाजितः प्राह प्र
श्रयावनतं द्विजः ॥ ३ ॥ टीका ॥ श्रीमुखें श्रीकांत ॥ यदुचं भाग्य वर्णीत ॥ ब्राह्मणभक्त सत्वयुक्त ॥ बुधि
मंत श्रधाळ ॥ १५ ॥ भगवद्भाग्यें भाग्यवंत ॥ यदुसी भेटला तो आवधुत ॥ त्यासी होउनि अती विनित ॥
असे विनवित निज हिता ॥ १६ ॥ मधुर मंजुळ वचनें प्राथिला ॥ मधुपर्क विधिनें पुजिला ॥ अवधूत अती
संतोषला ॥ बोलता जाला निज मुखें ॥ १७ ॥ श्लोक ॥ ब्राह्मण उवाच ॥ संति मे गुरवो राजन् बहवो बु
ध्युपाश्रिताः ॥ यतो बुद्धिमुपादाय मुक्तो टामीह तान् छृणु ॥ ३ ॥ टीका ॥ क्षीरसागरु उचंबळलो
कीं कृपेचा मेघ गर्जला ॥ निज सुखाचा बांधा आला ॥ तैसें बोलीला ब्राह्मण ॥ १८ ॥ ऐकें यदुराजस्तू वा
डामणी ॥ यदुकुळदिप दिनमणी ॥ धन्य धन्य तुझी वाणी ॥ निज गुणी निवविलों ॥ १९ ॥ माझा आणि
सार्वीकु ॥ सिध्य लक्षणें लक्षवू ॥ पाधिमा जितु यकु न दिसे आणि कु सर्वथा ॥ ३ ॥ २० ॥ सद्गुरु आणि
सगुण ॥ उत्तमोत्तम केला प्रश्न ॥ पुसीले निजानंदकारण ॥ यथार्थ जाण सांगेन ॥ २१ ॥ गुरु विण आ
त्मप्राप्ति ॥ सर्वथा न घडे गा भुपती ॥ ते गुरु मी तुज प्रती ॥ यथा निगुती सांगेन ॥ २२ ॥ निज बुधिच्या
विवेक स्थिती ॥ बहुत गुरु म्यां केले असती ॥ जो जो गुण देखिजे भूतीं ॥ ते ते स्थिती तो गुरु ॥ २३ ॥
कारि बुधिनें आंगीलें गुणा ॥ निज धैर्यें धरिलें धारणा ॥ तेणें मी मुक्त जालों जाणा ॥ खेद अदृणा करि
तसों ॥ २४ ॥ संसार तरावया ॥ मुख्य सद्बुधि गा राया ॥ रिगु नाहीं आणिका उपाया ॥ यथ काह्या

तद्

॥११॥ सु

सिणावें॥२५॥८ सबुद्धि नाहीं ज्यापाशीं॥ तो संसाराची आंदणी दासी॥९ संतु नाहीं अहिर्निशीं दुः
खभोगासि अनंता॥२८॥ बुधि नाहीं हृदयभुवनीं॥ तिथ वैराग्य नुपजे मनीं॥ आंतरले वैसनी॥ विवेकसु
प्रीन देखे॥२९॥ वैराग्याविन पडिपाडें॥ यासि सद्बुधि सांपडे॥ नेथ संसार काण बापुडा घायें रा
कडे विभांडी॥३०॥ आधि संसार येकु असावा॥ मग तो खटाटोपें नासावा॥ जो रिघाला विवेकगा
वां॥ त्यासि तत्त्वतां तो नाहीं॥३१॥ संसार नासासि मूळ॥ शिष्यप्रज्ञा विकेवळ॥ तिचें जाल्यां अढळ बळ॥
होय मृगजळ संसार॥३२॥ जो मीं गुरु सांगेन समर्णी॥ तें निजप्रज्ञेची लक्षणें॥ हे घोपादें उपायपणें॥
घेणें सज्जनांस विवेको॥३३॥ नव्हे चिमरु टियेभाषा॥ सांगेन तें सावध ऐका॥ जेणें शिष्याचा आवांको॥
पडे ठाउका प्रत्यक्ष॥३४॥ ऐक प्रज्ञेचीं लक्षणें॥ सांगेन दृष्टांतपणें॥ सपचाळणी राघपणें॥ घेणें सज्ज

पे३

णें विवेकें॥३५॥ चाळणी मांजि जें जें सूक्ष्म निजतत्त्व तळीं सांडी॥ उरती गुणदोष चखडी॥ करि बडब
उ खडबडित॥३६॥ ऐसी जे अवस्था॥ ते पोगाविसवें थां॥ अज्ञान हाय पीलस्थाथां॥ तेसे खतां त्रिशुधि
॥३७॥ पासू पाचीदृष्टांत ऐसी॥ पजीरजनीकरणभुसासी॥ निजारल्यां निजबिजासी॥ निजहृदयसी
राखतां॥३८॥ स्वयें वैराग्यता पणें॥ तदृष्टांत घणें सणें॥ अपक्का परिपक्क करणें॥ निजगुरें निजां
गें॥३९॥ एवं याद्दोहीं दृष्टा॥ दृढ धरावा विरवा॥ तेणें परमार्थ होय अपैसा॥ तेविं अरिसा हाति
॥४०॥ धायदू सिस्मरण ब्राह्मण॥ जेम्या सांगीतलें लक्षण॥ तथ्य ठेउनियां मन॥ सावधान परिसावें॥४१॥
जो जो ज्याचा घेतला गुण॥ तो तो गुरु म्यां केला जाण॥ गुरुसि आले आपारपण॥ जग संपूर्ण गु
रु दिसे॥४२॥ ज्याचा गुण घेतला॥ तो सहजें गुरु चा आला॥ पाचा गुण त्यागर्पू घेतला॥ तोही
गुरु जाला अहित त्यागें॥४३॥ एवं त्यागा त्यागसमतुकीं॥ दोहीं सगुरुत्व आलें निकी॥ यातु पो
हे पांविवेकें॥ जग विआ सकें गुरु दिसे॥४४॥ ऐसें पाहातां सावका शी॥ गुरुत्व आलें जगासी॥

॥१२॥

हे विसा धन जया पासीं ॥ तो परमार्थी सीसाधकु ॥४३॥ ऐसें सांगतां अच्युता ॥ तुज वाटेल
ले कौतुक ॥ तरि गुरु सांगों अष्टविंश ॥ मानले वरि र निजबुद्धि ॥४४॥ श्लोक ॥ पृथ्वीवायु
राकाशमापोऽग्निः चंद्रमा रविः कपोतोऽजगरः सिंधुः पतंगो मधुकृद्गजः ॥३३॥ टीका
मधुहा हरिणो मीनः ~~[struck]~~ पिंगला कुररोऽर्भकः कुमारी शरकृत्सर्प ऊर्णनाभिः
सुपेशकृत् ॥३४॥ टीका ॥ गुरु सांगेन अशेषा ॥ संख्याप्रमाणें चोविसा ॥ त्यासी नावें तुज परिसा ॥ सा
वकाश सांगेन ॥४५॥ पृथ्वी वायु आकाश ॥ अग्नि आप शीतांशु ॥ सातवा तो चंडांशु ॥ कपोता
परिस आठवा ॥४६॥ अजगर सींधु पतंग ॥ सधुमक्षिका गज भृंग ॥ हरिण मीन वेश्या सांग ॥ ना
मे सें भांग पिंगळा ॥४७॥ टिटवि आणि लेंकरुं ॥ कुमारी आणि शरकारु ॥ सर्प कांतिणी पेशस्कारु ॥ पा
पितुके गुरु चोविसा ॥४८॥ पावावया तत्व पंचविसावा ॥ चोविस गुरुसि तुं सावा ॥ विवेक पुढिलि स्वभावें
गुरु भजावे निजबुद्धि ॥४९॥ ठाकावया निजबोधासी ॥ निज विवेकें अहर्निशी ॥ गुरुत्व देऊनि अनेकां
रीं ॥ निज हितासी गुरु केला ॥५०॥ कोणा युक्ति कोण विचार ॥ कोणा लक्षणें कोणा गुरु ॥ केला तो नि
जनिर्धारु ॥ स विस्तरु परियेसों ॥५१॥ श्लोक ॥ एते मे गुरवो राजंश्चतुर्विंशतिराश्रिताः ॥ शिक्षा
वृत्तिभिरेतेषामन्वशिक्षमिहात्मनः ॥३५॥ टीका ॥ ऐकें राजवर्य नृपती ॥ विवेकधवलस्तुतकीर्ती
गुरुसंख्या तुज प्रती ॥ यथानिगुती सांगितली ॥५२॥ ज्याचिया शिसितावृत्ति ॥ शिकलों आपुली
या युक्ती ॥ मग पावलों आत्मप्राप्ती ॥ विकल्पभ्रांती सांडोनि ॥५३॥ श्लोक ॥ यतो यदनुशिक्षामि
यथा वा नाहुषात्मज ॥ तत्तथा पुरुषव्याघ्र निबोध कथयामि ते ॥३६॥ टीका ॥ नहुष यांचा पुत्र य
याती ॥ सयातीचा यदु निश्चिती ॥ नहुषनंदन यदुसि म्हणती ॥ मूळ उसती येतो योगी ॥५४॥ यालागीं
म्हणे नाहुषनंदना ॥ पुरुषामाजि पंचानना ॥ सांगेन गुरुंच्या लक्षणा ॥ विचक्षणा परियेसीं ॥५५॥

ऱ्या गुरुत्वें शिक्षिता ॥ सी शिकेलों सकळ निश्चिता ॥ ते ते सांगेन समस्ता ॥ सावचित्त ऐक राया ॥ ५६ ॥ ऐका ब
॥१२॥ यागुरुलक्षण ॥ सदनेसर्वांग केलें श्रवण ॥ अचिंबुऊतुनियां मन ॥ सावधान परिसतु ॥ ५७ ॥ बाहु
सांडोनियां मागें ॥ दोहाथोमा जिरिघा ॥ जें जें परिसतें होत आंगें ॥ विकल्प सांगे पुनितु ॥ ५८ ॥ श्लो
कृते राक्रम्य माणोपि धीरो देववशानुगैः ॥ तद्विद्वान्न चलेन् मार्गादन्वसिक्षं क्षितेर्व्रतं ॥ ३ ॥ टीका ॥
परमार्थसुख्य शांती ॥ साधकासि प्राप्ती जे निश्चिती ॥ यालागीं प्रथम गुरु क्षिती ॥ निजशांती लागू
नी ॥ ५९ ॥ पृथ्वि गुरु त्रिविध पाहीं ॥ पर्वत वृक्ष आणी मही ॥ यांचीं लक्षणें धरितां देहीं ॥ गुरुत्व पाहीं
ग्र पृथ्विसी ॥ ६० ॥ अंतर्निष्ठा शांती ॥ बाह्य इंद्रियनिग्रह दोंती ॥ उभय सहो छाता नक्षां ॥ तितिक्षां तिति
क्षति गुरु केली ॥ ६१ ॥ पृथ्वि वरी ते नाना भूतीं ॥ मारिती मारिसी ॥ मारणें न सांडती ॥ मा नाना भेदिं भिन्न क
रिती ॥ निजवृत्ती व्यवहारें ॥ ६२ ॥ प्राणि भूतांचें भिन्न वर्तना ॥ पृथ्वि संपादि आपणा ॥ सोडोनी दिजे
भिन्नपणा अखंड जाण सर्वदां ॥ ६३ ॥ तैसे योगी या लक्षणा ॥ करितां कर्में भिन्न भिन्ना ॥ रत्तिअ
खंड दंडायमाना ॥ सर्वदा जाण असावी ॥ ६४ ॥ देहासि अहंदृष्ट योगें गती ॥ भूतें आदृष्ट योगें आ
क्रमिती ॥ भूतीं निजात्मता भाविती ॥ द्वंद्वें न बाधिती साधकां ॥ ६५ ॥ येथें भूतीं पृथ्वि पूजिली ॥
पश्चा विष्ठा मूत्रीं गांजिली ॥ हर्षविषाद नाहीं आली ॥ निश्चळ ठेली निजशांती ॥ ६६ ॥ भूतें पार्थि
वें चितें जाली ॥ तेही पृथ्वि पूजिली ना गांजिली ॥ एक्यें द्वंद्व भावा मुकली ॥ निश्चळ जाली निजरू
पें ॥ ६७ ॥ तैसा त्रियोगी याही जाण ॥ भूतवेषम्यदंड ळिना ॥ सर्वभूतिं निजात्मभावना ॥ विषमीं
समान भाविता ॥ ६८ ॥ आतां पृथ्वीचा अभिनव शांती ॥ ते सांगेन राया तुज प्रती ॥ तिच्या तिघ ॥५१२५॥
न संती ॥ भगवद्भक्ती पावले ॥ ६९ ॥ पृथ्वि दाटकर निजाळिली ॥ नागर घालोनि फाळी ली ॥ ला
तवरि पाइ तुडविली ॥ तोडिली सोडिली पैं भूतीं ॥ ७० ॥ तो अपराध न मनूनि क्षीती ॥ सर्व

भूत्तातें प्रसंन्न होती ॥ तो थि वि पिकउनि नाना संपत्ती ॥ तु सि देती भक्तातें ॥ ७१ ॥ ऐसे ऐसी या नितत्रां
ती ॥ यालागीं गुरु म्यां केले क्षीती ॥ एक सभाग्य भूपत्ती ॥ शा तीचि स्थिती अभिनवा ॥ ७२ ॥ एकूं अ
पराधकेला ॥ दुजेने उगाचि राहीला ॥ यितुकेनि के विश्रांत जाला ॥ उपक्षिला अपराधी ॥ ७३ ॥ उं समो
डी या गोडी भारी ॥ छेदि तें शस्त्र गोउकरी ॥ पिळिल्या अळिल्यावरी ॥ स्वादावि थोरि अपकारिया
देतु ॥ ७४ ॥ अपराध साहोनि आंगीं ॥ त्याच्या प्रवर्त्ते हितालागी ॥ तेचि शांती पैं जगीं ॥ होय दातु गीनि
दे हुं ॥ ७५ ॥ अपराध साहोनि आंगावरि ॥ आपराध्या हो यिजे उपकारी ॥ हें शिकलों पखिवरी ॥ परो
पकारि वर्त्तेता ॥ ७६ ॥ श्लोक ॥ त्राभ्वसरार्थसर्वेहः परार्थैकांतसंभवः साधुशिक्षेत भूतो नगशि
ष्यः परात्मता ॥ ३८ ॥ टीका ॥ पखिपासुनि जालें ॥ तें सर्वेंही म्यां गुरु केलें ॥ सा पासुनि जें सिकूलें ॥
तेही वहीलें परियसीं ॥ ७७ ॥ रल निकर समस्त ॥ पर्वत परार्थचि वाहात ॥ तृण जळें नाना अर्थीं ॥ ध
रित असे ॥ कोणासि नेमीना निवारी ॥ उबगूनि न घली बाहेरी ॥ यात्वकाचें दूछ वरी ॥ रोपे पकारि दतु
सो ॥ ७८ ॥ ग्रीष्मांतीं सर्व सरे ॥ परितो देतां मागें न सरे ॥ सवें वि भगवंतें केलें पुरा ॥ वर्षों निजळ धरेंस
म धि ॥ ७९ ॥ जंव जवं उल्हासें दाता देतु ॥ तंव तवं पुरविजगन्नाथु ॥ विकल्पें न धरितो मन्नातु ॥ दे
ता अस्यु तो अनिवार ॥ ८० ॥ सत्य अस्यु नदातां ॥ हें न मने ज्याचिया चित्ता ॥ यालागीं दरिद्रता ॥ विकल्पें तां
लागली ॥ ८१ ॥ एवं पर्वता चिये उसती ॥ तपरोपकारार्थ एकांती ॥ उपकारावांचानि स्थिती ॥ दुजी वृत्ती
जाणेना ॥ ८२ ॥ पापर्वता ऐसी तत्त्वतां ॥ असावि साधकासी उदारता ॥ कायावाचा चित्तें सुखें
देतां उल्हासु ॥ ८३ ॥ वृक्ष मात्रें परोपकाररता ॥ सर्वदा करावि समस्तां ॥ कोटिलाभ लाणोनि हा
तां ॥ उपकारि तत्त्वतां उद्यत ॥ ८४ ॥ परमार्था चि याचा जा ॥ स्वार्थ सांडोनि रोकडा ॥ परोपकारार्थ अ
वघडा ॥ रिघे सांकडा परमार्थो ॥ ८५ ॥ उपकारें चि साकारला ॥ कीं परोपकार रूपा आला ॥ ते साज

त

द

तेही पराथे

वं

॥१३॥

न्मो नि उपकारि जाला॥ उपकार लासर्वांसी॥ १८७॥ जैसें पर्वतीं निर्जरा॥ तैसे उपकारात्वें पाखर॥
स्त्रकोंनेणती नीरंतर॥ तो पकार जगकेलें॥ १८८॥ पुरुस जैसा अवधारि॥ सर्वांसी गोउ परि उपका
रीतें तैसाचि योगीयांसंसारिं॥ परोपकारि मधुरत्वें॥ १८९॥ स्वांउ निरूपणा वर्त्तिचीसंगती॥ उपका
थ रांप्रवर्तें एकांतीं॥ राहिला असें उपकारमुत्तिं॥ धैर्यवृत्ती निधरि॥ १९०॥ परोपकारालागीं नि
श्चिता॥ गुरू केलें म्यां सर्वता॥ आतां वृक्षापासुनि शिक्षित॥ तेही समस्त परियेसा॥ १९१॥ सर्वांगें
न सर्वभावेंसी॥ सर्वकाळ सर्वदेशीं॥ पराधीन होवें सर्वांसी॥ हें वृक्षापासीं सीकलों॥ १९२॥ वृक्ष जेणें
प्रतीपाळिला॥ तो त्या आधिन जाला॥ जो छेदावया रिघाला॥ त्यासही जाला स्वाधीन॥ १९३॥
योगी पाळखी सि घातला॥ तेणें त्याचे आधिन जाला॥ येकें सळी घावया चालविला॥ तेणें त्यांस त्यां
चि बोला आधिनु॥ १९४॥ सांडोनि देहीची अहंता॥ योगी यासी जाली पराधीनता॥ विश्व माझा आ
त्मा सर्वथां॥ सर्वांचा वर्त्तता बोलांतु॥ १९५॥ सर्वतें मीचि आहे॥ यालागीं साधक बाधक न पाहे॥ त्यां
चें बोलामाजि राहे॥ वर्त्ततां होय संतोषें॥ १९६॥ प्राप्त जें जें सुखदुःख॥ तें अदृष्टा आधीन देख॥
आत्मा मानुनि सकळ लोक॥ पराधीन देख वर्त्तत॥ १९७॥ सकळलोकीं निजात्मता॥ देखतां जाली प स्व
राधीनता॥ हे वृक्षापासोनि तत्वतां॥ परमात्मता सीकलों॥ १९८॥ आणिक एक लक्षण॥ वृक्षापा
सोनि ~~वृक्षों परमात्मता सीक~~ सिकलो जाण॥ अतिथीचें पुजाविधान॥ तें सावधान परियेसीं
॥ १९९॥ अतिथी आल्यां वृक्षापासीं॥ वंचना धेन करी त्यासी॥ पत्र पुष्प फळ मूळ छायेसी॥ त्वचा का
ष्ठांसि देतसे॥ २००॥ जो वृक्षासि प्रतीपाळि॥ कां जो घाव घालि ये मुळि॥ दोहींस ही सममेळी॥
पुष्पीं फळीं संतुष्टी॥ १॥ जैसा वृक्ष समुळ सगळा॥ अर्थ्यांलागीं सार्थक जाला॥ तैसाचि तेणें वि ॥१३॥
से देह बोला॥ साधुसंतुष्टला अर्थ्यासी॥ २॥ अतिथी न व्हे पराङ्मुख॥ हा साधूसि गुण अलौ॥

लिका॥ अन्न धन उदक॥ यथा सुखदे तसें॥३॥ आर्थिस्या अर्थाथ्यासी॥ विमुख न व्हे सर्वस्वेंसी॥
हें त्रिकळें रक्षा पात्रि॥ विवेकवृत्ती निजबुद्धि॥४॥ एवं पक्षिगुरु जाली ऐसी॥ दुजे गुरु वात वायुसी॥
आले जें जें युक्ति सी॥ तें परियेसी नरदेवा॥५॥ गुरु केलें जं वायुसी॥ तें द्वाप्रकारि पर्यसी॥ एक तें प्राणवृ
त्तीसी॥ बाह्य वायू सि दूसरें॥६॥ श्लोक॥ प्राणवृत्त्यैव संतुष्येन्मुनिर्नैवेंद्रियप्रियैः॥ ज्ञानं यथा न न
श्येत नावकीर्येत वाङ्मनः॥ ७॥ टीका॥ प्राण वियापरी जो विषईं आसक्ति धरि॥ विषयन्नो विले
याहि वरी भरू अहंकारि प्राण जैसा॥ ७॥ प्राण भ्यासे क्षुधा अद्भुत॥ तेव्हां प्राणासी च क्षोभ हो
तो॥ म्हणे कायावाचा चित्त॥ विकळ पडत इंद्रियें॥ ८॥ तया प्राणासी ~~[struck]~~ आधारी॥ भलें तसो
मिळे आहार॥ परि धड गोड जो विचार॥ न करीसा चारू पे प्राणु॥ ९॥ तैसा वियोगीया पाहीं॥ तो अ
भिमान न धरी देहीं॥ विषयन्नावी परीक हीं॥ आसक्ति नाहिं तयासी॥ १०॥ क्षुधे वियातें जें मिळे॥
कांजी अथवा मांडे॥ परि रसनेचा पांग डा न करि धड पुढा तयासी॥ ११॥ ज्ञान धारणा न ढळे॥ इं
द्रियें न स्तवी विकळें॥ तैसा आहार युक्ति बेळें॥ सेविज केवळ निजधैर्यें॥ १२॥ प्राण स्तव इंद्रियं
सबळें॥ प्राणयोगें देह चळे॥ त्या देह कर्मी प्राण ना तळे॥ अलिप्त मेळें वर्तला॥ १३॥ त्या प्राणाच्या ए
ज्ञा स्थिती॥ योगीयां चि वर्तती वृत्ती॥ सर्व कर्म निनकारी असत्ति॥ देहस्थिती नातळे॥ १४॥ ब्रह्मांडिकों
चा देह पाळी॥ कांश्रृंक गादिकां वा देह टाळी॥ ऐसा न मनी चि वियाळु॥ प्राण कृपाळु समभावें॥ १५॥
तैस वियोगीयांचि कर्मी॥ न धरि उंच नीच मनाधर्मी॥ क दान देख अधमोत्तम॥ भावना सम सम भावे॥ १६॥
आवडी प्रती पाळावी रावो रंका चा यळ्वा देह॥ ऐसा प्राण सिं नाहीं भावो॥ शुध सम भावासि
वर्ते॥ १७॥ प्राण अपान समान उदान॥ सर्वे सन्धिवसे व्यान॥ उतुकि नामे स्थानें पावो निजा प्रा
संज्ञी प्राण यक पण॥ १८॥ तैसा उंच निच वर्णावर्ण॥ अधमोत्तमादि गुणागुण॥ देखा नियोगी

॥१४२

याआपण। भावना परिपूर्णे नसंडी ॥ १९ ॥ प्राण आसोनि देहाभितरी। बाह्यवायूसि भेदन करी। तैसा योगीया भावना करी। सबाह्याभ्यंतरी ऐक्यता ॥ ४२० ॥ श्लोक ॥ विषयेष्वाविशन्योगीनानाधर्मेषु सर्वतः। गुणदोषव्यपेतात्मा न विषज्जेत वायुवत् ॥ ४१ ॥ टीका ॥ पार्थिवेष्विह देहेषु प्रविष्टस्तद्गुणाश्रयः। गुणैर्न युज्यते योगी गंधैर्वायुरिवात्मदृक् ॥ ४१ ॥ टीका ॥ ऐक्यता साधावी चतुरी। तैवायूच्या ऐसी दोंही परी। बाह्य आणि अभ्यांतरी। ऐक्यता कासेकरी वो ॥ २१ ॥ प्राणवृत्तीचि लक्षणे। तुज सांगीतली संपूर्णे। आतां बाह्यवायूचीं लक्षणे। सावधानें परियेसीं ॥ २२ ॥ वायु सर्वातें स्पर्शो निजाय। परि आडकुळा कोठें न राहे। तैसें विषय राखितां पाहे। असक्त नव्हे योगीया ॥ २३ ॥ असो इंद्रियांचे निमेळें। तो विषयामाजि जरि खेळे। तरि गुणदोष असक्त मेळें। बाधनं मेळे तयाचा ॥ २४ ॥ वस्त्र चंदन वनिता माळा। सदां भोगीता विषयसोहळा। वायुनातुडे जेवी जळा। तैसिं योगी वेगळा विषयांसीं ॥ ४२५ ॥ जें संचार निजावळें उपरि जाळीं वारा नातुडे। तेविं भोग भोगीता गाढे। भोगीं नातुडे योगीया ॥ २६ ॥ जात यावायूचें भ्रमि। सुगंध कोटि घालितो मीठि। त्याचि असक्ति नाहीं पोटीं। उठाउठि सोडितु ॥ २७ ॥ तैसा आत्मत्वें योगी पाहीं। प्रवेशला सर्व देहीं। देहगुणाश्रयो पाहीं। ठायिंच्याठायीं ताचिता ॥ २८ ॥ निजात्मदृष्टिचे निबळें। तो देहगुणासी नातळे। जेसा गंधावरि वायु लोळे परि नातळे गंधासीं ॥ २९ ॥ तैचि परिपूर्ण आत्मस्थिती। ते या मीं सांगेन तुज प्रती। जैसी आकाशाचि प्रतीती। सर्वं पदार्थी अलिप्त ॥ ४३० ॥ श्लोक ॥ अंतर्बहिश्च स्थिरजंगमेषु ब्रह्मात्मभावेन समन्वयेन। व्याप्त्याव्यवच्छेदमसंगमात्मनो मुनिर्नभस्त्वं विततस्य भावयेत् ॥ ४२ ॥

॥१४॥

॥ टीका ॥ सर्व पदार्थी समत्व ॥ यालागीं आकाशासि गुरुत्व ॥ असंगत्व अभेदत्व ॥ निर्मळत्व जाण तीं ॥ ३१ ॥
विषईं असो निसमत्व ॥ संगीं असतां निअसंगत्व ॥ भेद करितां अभेदत्व ॥ यालागीं गुरुत्व आकाशा ॥
॥ ३२ ॥ वैरस पां मुंगसासी ॥ आकाश दोहींचे हृदयवासी ॥ वैरीं निर्वैरत्ता आकाशा ॥ रि ॥ तो स्थि
ती योगियांसी पाहिजे ॥ ३३ ॥ तेणें आकाशा हृदयांत ॥ ब्रह्मभावि आपणी याले ॥ योगी देखे
जो पुरतें ॥ त्या कंपत्व तें आपुलें ॥ ३४ ॥ ब्रह्मसमन्वय पाहातां पाहीं ॥ स्थावरजंगमाच्या ठाई ॥ तिळभरि
वाढि रीती नाहीं ॥ आपणपें पाहीं कोंदला ॥ ३५ ॥ आकाश सर्व पदार्थी असे ॥ परि असे हें सर्वा ॥
सी न दिसे ॥ तैसा द्वैय द्रष्टा अतीत दशे ॥ सर्वत्र असे योगी यो ॥ ३६ ॥ नभ खांचे नासाबळें ॥ जळें ना
वणव्याचे निजाळें ॥ न लता याज्वाळा वेगळें ॥ असंगमलें टवटवितां ॥ ३७ ॥ तैसी योगीयांसी द्वंद्वें स
कळें ॥ बाधूं न सकती कवणें काळें ॥ न होता द्वंद्वा वेगळें ॥ स्वरूप सगळें शोभतां ॥ ३८ ॥ योगीयांचे छे
दावयाल ववलोह ॥ सोडीलें शस्त्रस्वसमुदाय ॥ तो शस्त्रामाजि आपण यातें पाहे ॥ न रूपतीघाय
जे विंगगना ॥ ३९ ॥ जें जें द्वंद्व बांधूं आलें ॥ तेथ स्वरूप देखें आपुलें ॥ सहज द्वंद्वभावा मुकलें ॥ आबाधि
त उरलें निजरूपीं ॥ ४० ॥ गगन बुडालें दिसे डोहीं ॥ परि तें उदकें चिं भिजलें नाहीं ॥ तैसा असो निसर्वदेहीं ॥
अलिप्त पाहीं योगीया ॥ ४१ ॥ आकाशा चित्रवलमा खूं जातां ॥ तें न माखमानुवेला वितां ॥ तैसा योगी
या दोषी अपणतां ॥ दोष सर्वथा लागेना त्यासी ॥ ४२ ॥ गगन असोनि यां जनीं ॥ मेळेना जनघसणी ॥ तैसा
योगी सकळ कर्म करूनी ॥ कर्मे टपणी न मैळे ॥ ४३ ॥ मोट बांधतां आकाशातें ॥ मारी पालव पडत्ती
रितां ॥ ते विकर्मी बांधतां योगीयातें ॥ कर्मे तथे निर्धेमू ॥ ४४ ॥ घटामाजि आकाश असे ॥ तें वाच्य कीजे
घटाकाश ॥ पाहातां घटाबाह्य समरसें ॥ अकाश असे परिपूर्ण ॥ ४५ ॥ तैसा आत्मा सर्वा सर्णी देहीं ॥
तैसा तो देहासबाह्य पाहीं ॥ देहे मिथ्यत्वें ठायिंच्या ठायीं ॥ चिन्मात्र पाहीं परिपुर्ण ॥ ४६ ॥ श्लोक ॥

ग

तेजोवन्नमयेष्वेवं मेघाद्येर्वायुनेरितैः॥ नस्पृश्यते नभस्तद्वत् कालसृष्टैर्गुणैः पुमान्॥४३॥

॥१५॥ टीका॥ नभ पृथ्वी रजें न दें मळे उदकें करिं न पघळे॥ आग्नीचेनि जाळें न जळे॥ वायुबळें उडेना॥४७॥ कडकडीत आभाळें॥ येउनि अकाशासी कोंदले॥ त्या समस्तां नभ नातळे॥ अलिप्त बळें संस्थित॥४८॥ तैसें चि योगियांसी॥ आसत्तां निजात्म समरसीं॥ काळें सृजिल्या गुणांसी॥ वश्य त्यासीं तो न व्हे॥४९॥ काळाचें थोर सामर्थ्य जाण॥ देहासी आणि जरामरण॥ योगी देहातीत आपण॥ जन्ममरण न देखे॥४५॥ स्वप्नीं चिंतामणी जोडला॥ स्वप्नीं च अंधकुपीं पडला॥ जागा जाल्या न लाभे ना उला॥ तैसा घडला देहसंगु॥५१॥ जो ब्रह्मां दिदेहा खाय॥ तो काळ वंदि योगी याचे पाय॥ तो काळाचा ही आत्मा होये॥ निघडा पाहें महाकाळ॥५२॥ विजू कडकडूनि आकाशीं॥ तेजें प्रकाशी गगनासी॥ गगन नातळे विजूसि॥ असोनि तीसि सबाहे॥५३॥ तैसा सत्वगुण प्रकाशी॥ ज्ञानें सासी योगीया नातळे जाण॥ स्वरूप निखळ आपण॥ वृत्तीज्ञान न मने घे॥५४॥ जालें यां सूर्योदयासी॥ दीपप्रभा न ये उपेगासी॥ ते विं सहज आली यां हातासी॥ वृत्तीज्ञानासि कोण पुसे॥५५॥ स्वप्रकाशिलें ज्ञान॥ ते आवडोनि न घे जाण॥ अथवा रवव कल्यां रजोगुण॥ कर्में ट परत्यानयें॥५६॥ होकां तमोगुणाचे निबळें॥ क्रोध मोहासी नातळे॥ गुणातीत जाला बळें॥ बोध कल्लोळे स्वानंदे॥५७॥ उद्‌कासि गुरुपण॥ आलें तें ऐकें लक्षण॥ अवधुत म्हणे सावधान॥ नृप नंदन यदुविरा॥५८॥ श्लोक॥ स्वच्छः प्रकृतितः स्निग्धो माधुर्यस्तीर्थभूर्नृणां॥ मुनिः पुनात्यपां मित्रमीक्षोपस्पर्शकीर्तनैः॥४४॥ टीका॥ लक्षणें पाहातां जळ॥ स्वभावें अती निर्मळ॥ घृत लिस्नव कोमळ॥ मधुर केवळ सर्वांसी॥५९॥ पवित्र हो वया प्राणियांसी॥ तीर्थीं तीर्थ करी उदकासी॥ इतु किं लक्षणें

॥१५॥

योगी यांसी।। अहि निर्गुणी असा वि।। ६९।। उदकीं जे हिरिघाले समळ तें स्वभावें करितें निर्मळ पारित धरि अहं वळ जे तेथ्यां केवळ मळ क्षाळिले।। ६२।। तैसें योगीयां भजन तें गीळ स्वाभाविक जे केवळ यांचें निरसे नि कळिमळ न धरि बळगुरुत्वें।। ६३।। प्राणगेला तरि प्राणी यासि कठिण ते नुपजे मानसीं जे जें भेटे तयासी मृदुत्वी करी वर्तती।। ६४।। जे विंच द्रकीं ए चकोरासीं।। पाखावा जेवीं पिलियासी जीवन जैसें का जीवासी तैसेंसर्वांसी मृदुल।। ६५।। जळ वनिवरि क्षाळि मळ योगी यास बाह्य करि निर्मळ उदक सखि करी पके वळ योगी सर्वे काळ सुखदाता।। ६६।। उदकाचें सुख तें कीती सर्वे विक्षणात षितें होती।। योगीं यां दे स्वानंदतृप्ती।। सुखासि विकृती पूर्ना हीं।। ६७।। तेणें योगी यां चि गोडि अमृतां चि ववीथोडी ब्रह्मे द्रादि पदें बापुडि अर्धे घडि माजे कवि।। ६८।। तापले आले उदकापासीं अंगस्पर्शे निववि त्यासी। योगी कृपेने स्पर्शे त्यासी त्रिविधता पासि विमुक्ति।। ६९।। योगीजया सिनिववीजीवेंभावें। त्यासि जीव गेलियां ही तापनसे। निवाल परति वोल्हावें स्वानुभवें उल्हतु।। ८०।। मेघमुखें अधःपतन उदकाचें देखा निजाए। अधः पाती निववी जना अन्नदानें सकळांसी।। ८१।। तैसे योगीयां सी खालु तयेणें यिहिं ला किजन्म पावणें जननिव वित्रवणकीतनें निजज्ञानेंउधरि।। ८२।। जन्य उदकें देखतां जाए जेविं निवती सकळ जन कां गंगादि काचें दर्शनें कविमोचन पापाचें।। ८३।। तैसे योगीयाचें दर्शन भाग्यें विण नव्हे जाए जेणें देखिले त्याचें जरण कर्ममोचन भव रोग।। ८४।। ज्ञान घडे दर्शनें स्पर्शनें नत्रि कराबें त्याचें नामस्मरणें सीतुकें भव मुळजाए कनिंच्छेदन ते नामा।। ८५।। साजे निभगवताचें किर्तन केल्यां भक्तां त्वे नाम स्मरण।।

८ नैसिच दृशा योगीयासि स्पर्शे तापासि निवारि।। ८६।। उदके निवविले जासि परतो नि तापहाय त्यांसि।।

।।१६।।

केविं तुटे भवबंधन। ऐसे नमणी सर्वथा ।।७६।। देवासी पुत्रिना वेंचि नाहीं। नामरूपादि सर्वेही
त्यासि भक्तिं प्रतीति येथे निपांहीं नाना विलास अर्पिले ।।७७।। ऐसा भक्तिं देवो थोर केला। आ
णो निवेकं ठेबेस विला। भक्त उपकारें दाटला। मग त्याच्या बोला माजि वर्तें ।।७८।। देवो भक्त
वचना वरी। जाला नरनाकेरारी। प्रकटला स्वामि खांबा मासारी। वचनें करी भक्ताचि ।।७९।।
आतां ती प्रत्यक्ष प्रमाण। दासाचे निवचने जाण। पाषाण प्रतीमे देवो आपण। आनंदघनम
गट पे ।।७९।। भक्त भावें अक्षरें लपे देवो उपकारें दाटला। यालागीं तुळें घवबोला। पांगे पांगुला भ
क्तांच्या ।।८०।। एवं जेथ भक्ताचें नाव घेणें। तेथ अवस्य देवें धावणें। भक्त उपकारा उत्तीर्ण होणें। वे
गें पावणें यालागीं ।।८१।। यालागीं भक्ताचें नाव घेतां। सुटती भवबंध व्यथा। ऐसें सांगतां अ
वधुता। प्रेम सर्वथा नसांठे ।।८२।। आतां अग्नी गुरु जो करणें। पाची सांगेन लक्षणें। कां नाम
नायक करणें। सावधपूर्ण पयेसा ।।८३।। श्लोक।। तेजस्वी तपसा दीप्तो दुर्धर्षोदरभाजनः। स
र्वभक्षोऽपि युक्तात्मा नादत्ते मलमग्निवत् ।।४।। टीका।। अग्नी तेजें दैदिप्यमान। साक्षात होती
न धरवे जाण। उदर मात्र सांठवण। सर्व भक्षण निज तेजें ।।८४।। तैसा चि योगी याही जाण। भ
गवज्ञा विदे दिप्यमान। त्यासि धरावया आंगवण। नव्हे जाण सर्वथा ।।८५।। हातीं न धरवे खदि
रांगार। तैसा चि योगी या अती दुर्धर। तया सिन सके आवरूं। माया वेल्हाळ गुणेंसी ।।८६।। अ
ग्नी सि जेवि मुख चि पात्र। तैसे योगी यां उदर मात्र। ठेवाठेवणें विचित्र। नाहीं पात्र गांठीसी ।।८७।।
अग्नि न जें जें सेवणें। तें जाळुनि आपुल्या ऐसें करणें। या परि सर्व भक्षणें। नाहीं स्पृष्टि रेंमळा
सी ।।८८।। चंदन सुवासें दुर्गंधें धुरे। निंबकडु उंसगोडि रे। तें जाळोनि आकार विकारें। कीं जेथ्वें
वै नरें आपल्या ऐसें ।।८९।। तैसें योगी देवें जें अंगीकारिलें। तें आत्मदृष्टि निर्धारिलें। दोष दव

निज

।।१६।।

३ अग्नीमुखियां गघडे ॥ तेणे अदृष्टे स्वर्गभोग जोडे ॥ योगीयाचे मुखिं जे जे पडे ॥ ते ए जोडे निजपद ॥

जो नियंदुरि ॥ मग खिकारी निजबोधें ॥ ९१ ॥ भोग्य जें भोगुं जाय ॥ तेथ आत्म प्रतिती पाहे ॥ भोक्ता
तद्रूपें चि होय ॥ हा भोग पाहें योगीयां ॥ ९२ ॥ अग्नी सिं पडीलें जें समळ ॥ तें अग्निमुखें होय निर्मळ ॥
योगियां च्या वीजें अळुमाळ ॥ परम मंगळ ते होय ॥ ९३ ॥ आणीक अग्नीचें चिन्ह ॥ ऐकरा या सावधा
न ॥ तें चि साधकांसी साधन ॥ सिध्द लक्षण सिध्दाचें ॥ ९४ ॥ श्लोक ॥ क्वचिच्छन्नः क्वचित्स्पष्ट उपास्यः
श्रेय इच्छतां ॥ भुंक्ते सर्वत्र दातॄणां दहन्प्रागुत्तराशुभम् ॥ ४६ ॥ टीका ॥ भीतरी तेजस्वी बरि ॥ किं
अग्निकुंडीं आग्नि पुरिला ॥ कां यज्ञशाळे प्रजळला ॥ याज्ञिकीं केला महां याग ॥ ९५ ॥ जे जे उ
पासका भाव जिवें ॥ या त्यास्त्र या तें उपजवी ॥ पुर्वोत्तर अशुभें आघवीं ॥ जाळू नि देवी सवितु ॥ ९६ ॥
तैसी चि योगीयांची लीळा ॥ भाविकां प्रकट दिसे डोळां ॥ येकां गुप्त चि होउनि ठेला ॥ न दिसे पाहि
ला सर्वथा ॥ ९७ ॥ एसया च्याहि ठायीं ॥ भावबळें भाविक पाही ॥ अर्पितां जें जें कांहीं ॥ मोक्षो पायीं
मुमुक्षु ॥ ९८ ॥ तें पडत्तां चि योगीयां च्या मुखिं ॥ सची तक्रियमाण आसकी जाळोनि यां येकाय
की ॥ करि सुखिं निजपदीं ॥ ९९ ॥ आणिक हीं येक अग्निचें लक्षण ॥ ता या तुज सांगेन जाण ॥ जेणें स
गुण आणि निर्गुण ॥ दिसे समान समसाम्य ॥ १०० ॥ श्लोक ॥ स्वमायया सृष्टमिदं सदसल्लक्षणं वि
भुः ॥ प्रविष्ट ईयते तत्तत्स्वरूपोग्निरिवैधसि ॥ ४७ ॥ टीका ॥ अग्नी सहजी निराकार ॥ सी घे वक्रवर्तुळ
थोर ॥ त्या सिका अनुरूपें अकार ॥ नानाकार भासतु ॥ १ ॥ तैसी च भगवंताची भगवद्भक्ती ॥ स्वमा
या कल्पीत कल्पना वृत्ती ॥ तथ प्रवेशला सहज स्थिती ॥ बहुधा व्यक्ती तो भासे ॥ २ ॥ जैसें गंगरें
येक जळ ॥ भासे भवरी लहरि कल्लोळ ॥ तैसा जगदाकार आखिळ ॥ भासे सकळ जगदात्मा ॥ ३ ॥
कां छाया मंटपिं च्या चित्रासी ॥ दीपप्रभा भासे तैसी ॥ रामरावणया नावांसी ॥ रा वि जगासि न
टनाय्य ॥ ४ ॥ तेशा नाना विधा व्यक्ति ॥ नाना मतें नाना वृत्ती ॥ तथ प्रवेश तो निश्रीपती ॥ सहज स्थि

॥७॥ तीनाचवी॥५॥ तैसी योगीयांची स्थिती॥ पाहातां नाना कार व्यक्ती॥ आपणायातें देखे समवृत्ती॥
~~तेथ सर्वेषु भूतेषु निश्री पुती सहज~~॥ भेदभ्रांती त्या नाहीं॥ घेते घेजें जें काहीं पाहें॥ ते ते आपण चि आहे॥ या
उपपत्ती उभ्य उनिबाले॥ सांगत आहे अवधुत॥ ६॥ देहासी चि जन्म नाश॥ आत्मा नित्य अविनाश॥
हा दृढ केला विश्वासु॥ गुरुही मांसुक रुनी॥ ७॥ श्लोक॥ विसर्गाद्याः स्मशानांता भावा देहस्य नात्म
नः॥ कलाना मिव चंद्रस्य कालेनाव्यक्त वर्त्मना॥ ४८॥ टीका॥ शुक्ल कृष्ण पक्ष पाडी॥ चंद्रीं कृष्णादि
वाढि मोडी॥ ते निज चंद्रीं नाहीं वोढि॥ तैसी गोकडी योगीयां॥ ८॥ जन्म नाशादि षड्विकार॥ हे देहा
सी विसास्वार॥ आत्मा अविनाशी निर्विकार॥ अनंत अपार स्वरूपातें॥ १०॥ घट स्वभावें नाश
वंत असे॥ त्या माजि चंद्रमा बिंब लाभासे॥ नेश्वरीं अनेश्वर दिसे॥ विकार दोषें ली पूना॥ ११॥ घ
टावशें चंद्रासी उत्पत्ती॥ नाहीं नाश न सर्वं नाश प्राप्ति॥ चंद्रमा आपुले सहज स्थिती॥ नाश उत्प
रहीत १२ ती॥ ~~नाहीं नाश न सर्वं नाश प्राप्ति॥ चंद्रमा आपुले सहज स्थिती॥ नाश उत्पती रहीत असे~~॥ १२॥
तैसा योगीया निजरूपपणें॥ देहासवें नाही होणें॥ देह निमाल्या नाहीं निमणें॥ अखंडपणे प
रिपूर्ण॥ १३॥ काळाचि अलक्ष गती॥ दाखवि नाश विनाश आणि उत्पत्ती॥ हे काळ सत्ता देहाप्रती॥
आत्मस्थिती नातळे॥ १४॥ एवं काळाचें बळ गाढें॥ म्हणती तें देहा चि पुढें॥ पाहातां आत्मस्थि
ती कडे॥ काळ बापुडें तेथ नाहीं॥ १५॥ सूक्ष्म काळगती पाहातां॥ वेगें आटवलें अवधुता॥ ते हि लाव
फ लौकि मागुतां॥ अग्नि दृष्टांता सांगतु॥ १६॥ श्लोक॥ कालेन ह्योघवेगेन भूतानां प्रभवाप्य
यौ॥ नित्यावपि न दृश्येते आत्मनो ग्नेर्यथार्चिषां॥ ४९॥ टीका॥ काळ नदीचा महावेगु॥ सूक्ष्म ॥७॥
गती पाहातां वोघु॥ तेथ भूततरंग जन्म भंगू॥ देखतां चि जग न देखे॥ १७॥ जन्म जन्मे रितें त्या

त्रसोउनी ॥४७॥ या लागीं भलते नु भलतें ठायीं ॥ आसक्ति स्नेह न करावी हीं ॥ अति स्नेहें माजी जे पा
जे हीं ॥ दुःख तिहीं भोगीजे ॥४८॥ स्नेह दुःखाचि वार्ता ॥ कपोता कपोती चि कथा ॥ तुज सांगेन नृप
नाथा ॥ स्वस्छ चित्ता परियेसीं ॥४९॥ श्लोक ॥ कपोतः कश्चनारण्ये कृतनीडो वनस्पतौ ॥ कपोत्या
भार्यया सार्धमुवास कतिचित्समाः ॥५३॥ टीका ॥ कपोतीचे स्नेह गोडु ॥ धरुनि स्त्री सुखावाडु ॥ घनी
वृक्ष पाहोनियां गूढ ॥ करिनि[...]डु कपोत ॥५५०॥ तृणें वनचर स्वस्छ ळीं ॥ निडामाजि स्त्री मेळीं ॥
वासु केला बहुकाळीं ॥ भार्येजवळी भुललला ॥५१॥ श्लोक ॥ कपोतौ स्नेहगुणितहृदयौ गृहधर्मि
णौ ॥ दृष्टिं दृष्ट्यांगमंगेन बुद्धिं बुध्या बबंधतुः ॥५४॥ टीका ॥ कपोता आणि कपोती ॥ दोघां परस्प
रें अती प्रीती ॥ स्नेह वाढला सेवित्तिं ॥ हृदयीं आसक्ति नीच नवी ॥५३॥ हाव भाव विलास स्छिती ॥
येरयेरां कडे पाहाती ॥ परस्परें कुरवाळिती ॥ वोटंगती येरयेरां ॥५३॥ येरयेरा वेगळे होणें ना हिं
जिवें अथवा मनें ॥ दोघें वर्तती येके प्राणें ॥ खाणें जेवणें येकत्र ॥५४॥ श्लोक ॥ शय्यासनाटनस्थान
वार्ताक्रीडाशनादिकं ॥ मिथुनीभूय विस्रब्धौ चेरतुर्वनराजिषु ॥५५॥ टीका ॥ सेवितां त्याची अ
ती गोडी ॥ तें घालीती येरयेरा तोंडीं ॥ जीवें प्राणें निर्वाणें निजाडी ॥ तें दे आवडी स्त्रीयेसि ॥५५॥
स्त्रीयेसि सांडोनि दुरी ॥ पाउल न घलि बाहेरी ॥ हात धरुनि परस्परीं ॥ आंत बाहेरी हिंडती ॥५६॥
सदा येकांतीं असती ॥ येकें स्थानीं दोघें वसती ॥ दोघें क्रीडाविहार करिती ॥ खेळे खेळती विनोदें ॥५७॥
येकांतीं गोड बोली ॥ सासु सासऱ्याचा विकल्प घालीं ॥ दिरा भाव्या च्या माडी चाली ॥ बोलस्या
भुली भुलविती ॥५८॥ येक आसनी बैसती ॥ येरयेरा तठे कती ॥ येकत्र या निद्रा करिती ॥ आहो
राती येकत्र ॥५९॥ मैथुनसुखाचेनि वैभवें ॥ विश्वासो निजीवें भावें ॥ हिताहित कांहिं नाठवे ॥
ग्रहणी गोरवें नाचतु ॥५६०॥ खेउ कुलिया आरामीं ॥ त्यामाजि दोघां समागमा ॥ नामे मात्रें गहा

१९

श्रम॥ विषयसंभ्रमें वनराजी॥६१॥ श्लोक॥ यं यं वांछत्ति सा राजं स्तपैयं स्तनुकं पिता॥ तं तं समनयत्का मं कृच्छ्रेणाप्य जितेंद्रियः॥५६॥ टीका॥ जीविता परीस समर्थी॥ जे जे मागे ते अर्थी॥ ते जिवें प्राणेंसी शोनि देत॥ काममोहित होउनि॥६२॥ जाणो निर्जीवीचे खुणे॥ नमागतां अर्थ देणें॥ याति वरी जरी सामागणें॥ तरि विकुनि घेणें आपणियातें॥६३॥ धर्मो विवेळ नाटवेणें॥ दीनावरि दयाने णें॥ रुपा स्त्रियेवरी करणें॥ जीव प्राणेंसर्वस्वें॥६४॥ बैसली सा खरेवरी मासी॥ मारितां ही नुठे जैसी॥ ते साभोगीतां विषयासी॥ जरा मरणासि नाटवे॥६५॥ जैसी पुर्वजा स्त्रिभाक॥ पाळिती सत्यवादि लोक॥ ते सं स्त्रियेचें विसुख॥ पाळि देख सर्वस्वें॥६६॥ जैसी आत्मउपासकांसी॥ एकात्मता होय त्यासी॥ ते सं स्त्रीवांचूनि त्यासी॥ जगीं आणीं कोसी न देखे॥६७॥ श्लोक॥ कपोती प्रथमं गर्भं गृह्णंती काळ आगते॥ अंडानि सुषुवे नीडे स्वपत्युः सन्निधौ सती॥५७॥ टीका॥ आधिंच त्रिया पढियंती॥ ते ही जाली गर्भवती॥ जैसि लोभियांचे हातीं॥ सांपडे अवचिती धनलोभ॥६८॥ तैसे तिच्या गर्भाचें कोड॥ अधिकाधिक वाढवी गोड॥ जैसे मदिरा पिवोनि मांकड॥ नाचे धडधडउल्हासें तु॥६९॥ रामनामा ऐसे गर्भाचे सोहळे॥ सर्वस्वें पुरविडोहळे॥ तिचे लीळे माजि खेळे॥ प्रासिकाळें प्रसूती॥५७ शुचनी डाअंतौती॥ जाली आंडांतें प्रसवती॥ प्रसुती बाधा वासांगती॥ एकोनि पती उल्हासे॥७१॥ ॥२॥
॥श्लोक॥ तेषु काले व्यजायंत रचिताव यवा हरः॥ शक्तिभिर्दुर्विभाव्याभिः कोमलांगतनूरुहाः॥५८॥ टीका॥ घटा घटिहरि चिमाया॥ अलक्ष लक्षीना ब्रह्मया॥ अवयव आंडा माजि

अ

जाण। वाहातं नदि माजि बोसण। षडि कार तेचि परिपुर्ण। भोवरे दारुण भोवताती॥१८॥ बाळ
तारुण्याचे खळाळ। वार्धिक्याचे मंद जळ। जन्ममरणाचे सुसाळ। अती कल्लोळ उठती॥ ५२०॥
वोघ वेगाचा कडाडी। पाडित आयुष्याची दरडी। स्वर्गादि देउळे मोडि। शिखरिचे पाडि सकरें दं
॥२२॥ तळिंरिचे वेवाघे। पाताळादि विवरवेगें। नासुनियां पन्नगें। करि आंगें आउमोडी॥२३॥
ऐसया जो काळ वोघासी। घडिमोडी भुतत्तरंगासी। होत असे अहिर्निसी। तं कोणासि लक्षेना
॥२४॥ जे महाप्रळय मेघ गडाडी। ते पुरवट कडाडी। ब्रह्मादीक तरुवर उपडी। समुळ सर्से जीवाहा
विलें॥२५॥ जे अत्यंतीक पुरवट। ते वैकुंठ केलास हि बुडे। तेथ काळाचा रिगुन घडे। हें अक्वट
घडे येकद्या॥२६॥ आनी वार काळ नदि चि गती। सुक्ष्म लक्षेनाती छिती। ते सुक्ष्म मती चि स्थि
ती। ते लक्षेना सुक्ष्म गती॥ अंती मरणाती विजाला॥२७॥ प्रत्यक्ष प्रवाहे गंगाजळ। तसा छिंचे
मरणाती बरळे। तेसि काळगती अकळ। लोक सकळ नेणती॥२८॥ प्रत्यक्ष पाहातां देहासी॥
काळ वयसे तं ग्रासी। बाळके मारताक एयासी। निकट काळासि न देखती॥२९॥ अलक्ष्य का
ळाचि काळ मती। पालामी गुरु के लाग भस्त्ती। स्यापा सो निसिकलो स्थिती। ते लिन पती
परियेसी॥३०॥ श्लोक॥ गुणे। गुणानु पादत्ते यथाकालं बिमुंचती॥ नतेषु युज्यते योगीगो
भिर्गो इव गोपति॥१५॥ टीका॥ सूर्य काळे निज किरणीं। रसें सहीत शोखि पाणी॥ तो स्वि
षोवका छि वर्षी निनिच विजनी सहश्रधा॥३१॥ सूर्य वोकु निच किरणीं ते शोषितं लक्ष
ने लोको एिसा देतां मेघ सुखं वर्षी निनिच विअवनी जळेसी॥३२॥ ते सिच योगी यां चि परी।
अ ल्पज्याचे अगीं कारण त्याचे मनोरथ पुर्ण करि। सहस्त्र प्रकारि हित त्याचे॥३३॥ ज्याचें से
३४॥ ती निगुती परियसा ३६॥ दिपतो निःहास्मणती॥ परिवि स्वा क्षण क्षण जाती॥ ~~देहे सोने दिन गेली~~

॥१८॥

वृती योगी आत्मारामा । त्याचे पुरवि ती सकळ कामा । अंतीं करूनि निःकामा । विश्राम धाम आणी
ती ॥ ३४ ॥ एवं योगी आपुले निआंग बळें । विषयां सेवि ती इंद्रियमेळें । भजे देती त्यासि यथाकाळें ॥
निजबळें निववि ती ॥ ३५ ॥ त्यासि विषयो देतां का घेतां । आसक्ती नाहीं सर्वथा । रस त्रासु नि घेतां दे
तां । अलि सम विता ते सतृण ॥ ३६ ॥ श्लोक ॥ बुध्यते स्वनभेदेन व्यक्तिस्थ इव तद्गतः । लक्ष्यते स्थूलम
तिभिरात्मा चावस्थितोर्कवत् ॥ ५१ ॥ टीका ॥ सूर्यो थिल्लरामाजि बिंबला । मूढ म्हणती थिल्लरीं बु
डाला । पाथ निकंपें कंपमानिला । उडे दुडुळला म्हणती ते ॥ ३७ ॥ त्या थिल्लरातें नातळे तां । मग
नी अलीस जे विंसवितणे ते सिच योगियां चिया घेतां । देहातीता देह कर्मी ॥ ३८ ॥ त्यासि निजबुधी
चे नि छंदें । म्हणती योगी या देहीं नांदे । त्या देहाचे नि नाना बाधा । बुधिभेदें बाधिला म्हणती ॥ ३९ ॥
त्यासि देहस्वें बाधितभान । हें न कळे त्याचे गुह्य ज्ञान । दोहींचे निसांपें जाण । उसो निकोण मारि
ला ॥ ४० ॥ एवं आत्मा तो चिदाकाश । मिथ्या देहीं मिथ्या वेसी । बीं बो निदावी देह कर्मासी । न होतो
त्यासि बाधक ॥ ४१ ॥ देखे आपण्यातें जळीं बिंबला । परि न म्हणे मी जळीं बुडाला । तेसा देहातीत
त बाधु जाला । नाहिं भ्याला देह कर्मा ॥ ४२ ॥ देखा निमग जळाचा पुर । मुखें करूं धांवती तार ॥
तैसा मिथ्या हा संसार । भयंकर मुखां सी ॥ ४३ ॥ यालागीं गृहदारापुत्र पाशि । ते धन कुळ वित्त
ती प्रीती । यति विविखिं राया प्रती । कथा कपोतीं सांगतु ॥ ४४ ॥ श्लोक ॥ नाति स्नेहः प्रसंगो वा क
र्तव्यः क्वापि केन चित् । कुर्वन्विंदते संतापं कपोत इव दीनधीः ॥ ५२ ॥ टीका ॥ संसार दुःखाचें ॥१८॥
मूळ । स्त्री आसक्ती विजापाके वळ । स्त्री लाभाचें जेथ प्रबळ । दुःख सकळ त्या पासीं ॥ ४५ ॥
स्त्री पासाव जाले पुत्र । त्यांच्या ठाईं स्नेह विचित्र । करितां दुःखांसि पात्र । संसारीं नर होतातीं ॥ ४६ ॥
असक्ति आणि स्नेह सूत्र । या दोहीं पासाव दुःख विचित्र । पदोपदीं भोगीतां नर । अखंत

तया देवमाया रचियेली ॥ ७२ ॥ असें भरली होती आंडीं ॥ त्यामाजि नख पंख चांचु वेडीं ॥ उघ
उली डोळ्यां चिकवाडीं ॥ हे हरिकोडें हरिमायेचें ॥ ७३ ॥ अंडें उलोनि आपणा ॥ कोवळि पिलें
प निघालीं जाणा ॥ पिलवें देखतां दारुणा ॥ जीउ प्राण भूललला ॥ ७४ ॥ श्लोक ॥ प्रजाः पुपुषतुः
प्रीतौ दंपती पुत्रवत्सलौ ॥ शृण्वतां कूजितं तासां निर्वृतौ कलभाषितैः ॥ ५९ ॥ टीका ॥ अत्यंत
कोवळीं बाळें ॥ त्यांतें वितीं मदमें जुवळें ॥ दोघें जणें पुत्रवत्सळें ॥ अती स्नेहाळें भजीं जैसी ॥ ७५ ॥ जैसें म
इं जैसें लक्षण ॥ तैसें प्रजाचें पोषण ॥ आगंक रितां ती आपण ॥ दोघें जणें मिळोनि ॥ ७६ ॥ धमगेउगो
जिरें बोलां ॥ एकांनिंदा घ्यायते डोळां ॥ धांवा निंयां वेळोवेळां ॥ पिलें बोला राउत्तरिती ॥ ७७ ॥ श्लोक ॥ तासां
पतत्रैः सुस्पर्शैः कूजितैर्मुग्धचेष्टितैः ॥ प्रत्युद्गमैरदीनानां पितरौ मुदमापतुः ॥ ६० ॥ टीका ॥ त्या
चे निऑळीं गर्जें बुबनां मदमजूळ कळभाषणें ॥ दोंपक्षांचे निस्पंदनें ॥ दोघें जणें निवत्ताती ॥ ७८ ॥ दो
माता पिता दोघे बैसत्ती ॥ सन्मुख आपत्यें धांवती ॥ लोळवूं कें मिलागती ॥ वेगंदा वितीं यरयेरां ॥ ७९ ॥
मग देउनियां खेवा ॥ दरिजाती मुग्धभावा ॥ तेथ निघुनियां धांवा ॥ वेगयावें त्यापाति ॥ ८० ॥ माय
ना बापास्त्यापांखांच्यां पासीं ॥ हीनदीनतां नाहीं बाळकांसी ॥ जन्मानि त्यांचे कुसी ॥ दोघां सिसभाग्य
ता ॥ ८१ ॥ लाउकी लडेवाळ बाळीं ॥ लाडें कोडें पुरविती लळा ॥ देखोनि निवती दिठी डोळा ॥ स्नेह आगळें
यरयेरां ॥ ८२ ॥ ऐसी खेळती देखोनि बाळें ॥ दोघें धांवती येकवेळा ॥ उचलोनि स्नेहबळें ॥ सुख कोव
ळें चुंबिती ॥ ८३ ॥ श्लोक ॥ स्नेहानुबद्धहृदयावन्योन्यं विष्णुमायया ॥ विमोहितौ दीनधियौ शिशून्
पुपुषतुः प्रजाः ॥ ६१ ॥ टीका ॥ अजा विजें आज माया ॥ त्यांकेरी भुलविली गा राया ॥ अन्योन्य
स्नेहें बांधोनि हृदया ॥ पिलीं पोसायां उद्युक्त ॥ ८४ ॥ स्त्रीपुत्रमोह गहन ॥ त्यांचें करावया पोषण ॥ चा
चिंतातुर अतिदीन ॥ करिती भ्रमण अन्नार्थ ॥ ८५ ॥ श्लोक ॥ एकदा जग्मतुस्तासामन्नार्थं तौ कुटुं॥

॥२०१

दुंबिनोपपादित: कानने तस्मिन्नथिनौ स्वैरं तु स्त्रियं ॥६१॥ एवं टराकुं जाली बाळें ॥ पुत्रस्नेहें स्नेहाळें
दोघें जण येके वेळीं ॥ अन्न बहु काळें आणिती ॥८१॥ यापरि कुटुंब थोरथारावलें ॥ अन्न बहु सालें
पाहिजे जालें ॥ यापरि कुटुंबवृद्धके ॥६२॥ दोघें विस्कळ गृहधर्मी ॥८२॥ सहसां मिळेना अन्न ॥ याला
गिळिडती वनोवना ॥ बहु काळ श्रमत्तां हीनारा ॥ पूर्ण पोषण मिळेना ॥८३॥ बहु साल मेळउनि
चारा ॥ दोघें जणें जाउं घरा ॥ मग आपुले याले करा ॥ नानाउपचारा प्रतीपाळी ॥८४॥ ऐसें ऐसें याबा
सना ॥ मिळवावया अन्ना ॥ दोघें जणें नानास्थानां ॥ वनोपवनी हिंडती ॥८५॥ ६१॥ श्लोक ॥ दृष्ट्वा तां
लब्धक: कश्चित् यदृच्छतो वनेचर: ॥ जगृहे जालमातत्य चरत: स्वालयांतिक ॥६३॥ टीका ॥ मा
तापिता गेली दुरी ॥ उडपिली नीडा भीतरी ॥ क्षुधेनं पीडली भारी ॥ निघाली बाहेरि अद्दष्टें ॥८६॥ त्या व
नी कोणी येक लुब्धक ॥ पक्षबंधनीं अती साधक ॥ तेणें तें कपोतबाळक ॥ अदृष्टें देखदेखिलें ॥८७॥
तेणें पसरोनियां काळजाळा ॥ पांसी बांधलें तें बाळां ॥ कपोताकपोतीचे वेळी ॥ खतके वळ बैसलें
॥८८॥ श्लोक ॥ कपोतश्च कपोती च प्रजापोषे सदोत्सुकौ ॥ गतौ पोषणमादाय स्वनीडमुपजग्मतु: ॥६४॥ टीका ॥ काळकाळा त्या आतिप्रीती ॥ कपोता आणि कपोती ॥ चारा घेवोनियां येती ॥ नीडा
प्रती लवलाहें ॥८९॥ स्त्रीसखाची आसक्ती ॥ तें चिवाडे त्या दु:खा सक्ती ॥ स्त्रीसंगें दु:खप्राप्ती ॥ सांगों
किती अनिवार ॥९०॥ पुरुषासि द्यावें दु:खा ॥ स्त्रीसंगें आवश्यक ॥ पुत्रपौत्रद्वारें देखा ॥ नाना दु:ख
भोगवि ॥९१॥ श्लोक ॥ कपोती स्वात्मजान्वीक्ष्य नबालकां जालसंवृतान् ॥ तानभ्यधावत्क्रोशंती क्रोशतो भृशदु:खिता ॥६५॥ टीका ॥ तंव काळें जाळें येक वेळा ॥ कपोती बाधली देखे बाळें तों
उघडुनि पिटिकपाळीं ॥ आक्रोशें लोळे दु:खिता ॥९२॥ बाळें फडफडीता देखे जाळीं ॥ आक्रोशें दानि
दे आरोळी ॥ बाळासन्मुख धांवे वेळोवेळीं दु:खें तळमळी दु:खिता ॥९३॥ श्लोक ॥ सास्नक

॥२०५

त्मेरुगुणिं तादीनश्चित्ताजमायया॥स्वयं चाबध्यत स्त्रीचाबध्नान्यश्यं स्वपस्मृत्तिः॥६६॥टीका॥दुः
खद्यावयासिंभर्त्तारासी॥आकंदं कपोतीचाल्लिली केली॥मातगुणिं भ्रहो वाढविला तिसी॥स्वस्वु
पुत्रासि देखो मि॥८९॥पुत्रस्नेहें केलेंवडें॥मूण आठ अठवुरडा॥हिता हीतनदेखेंपुढें॥बळेंचि पडउजा
ळें तु॥९०॥मायामोहें भुललीकेली॥जेथबांधलेंदेखें पुत्रासि॥ते जाळीं घालीआपणासी॥
मोहें पिसीतें केली॥१॥श्लोका॥कपोतश्चात्मजान्बध्दान्नात्मनोप्यधिकान्प्रियान्॥भार्यां
चात्मसमां दीनो विललाप्नातिदुःखितः॥६८॥टीका॥अंतरला स्त्री बाळकीं॥कपोता तायेकायेकीं॥
रुदनकरिअधोमुखी॥अतिदुःखी विलपतु॥३॥भार्या वाहातुनि प्रीति अधिक॥तें निर्जीव देखिलीबा
ळकं॥अनुकूल अनुरूपक॥भार्या देखअंतरली॥३॥श्लोका॥अहोमे पश्यतापायमल्पपुण्यस्य
दुर्मतेः अतृप्तस्याकृतार्थस्य गृहस्त्रैवर्गिको हतः॥६९॥टीका॥धर्म अर्थ आणि काम॥या तिहीं
चा आश्रा गृहाश्रम॥तो भंगला मी अ आश्रम॥अतृप्त कामसांडोनी॥६॥ओहा पूर्व पापाचा
आक्षु॥मज सांडोनि अकृतार्थ॥मासा काम नहोतांच सु॥धर्म का मार्थ भंगला॥५॥ऐसी त्रैवर्ग
चि भंगला॥चोथा पुरुषार्थ असे उरला॥तो साधूनि घेवें होता॥आश्रम भंगला खंती काय॥६॥
ऐसें म्हणसी जरी निगुती॥येथ अधर्मी दुर्मती॥विषयवासना नसोडीती॥कैसे निमुक्ति साधले
॥७॥म्यां पुर्वी अल्प पुण्य होतें केलें॥यालागिं अंतराय घरघेतलें॥मा झेंपरलोक साधन ठेलें॥
विधुरकेलें मजलागीं॥८॥हो कां गृहीं आसता गृहस्तां॥काय परलोक साधे समस्तां॥उतरां चि
काय सीकथा॥मज साधन तातव होती॥९॥श्लोका॥अनुरूपानुकूला च यस्य मे पती देवता॥
शून्ये गृहे मां संत्यज्य पुत्रैः स्वर्याति साधुभिः॥६१॥टीका॥स्त्री पुरुषाची चित्तवृत्ती॥अनुकूल
वर्ते धर्म प्रवृत्ती॥तरि चि परलोक साधली॥इतरा प्राप्ति तनाहीं॥१०॥ऐकां त्याभार्या तां जळो॥

येकाच्या अती वोढाळा। येकाच्या त्या अती चांडाळा। येकाच्या दरिद्रा दुर्भगा॥ ३॥ येकी स्वातोंक्रोधगाढा। येकी अत्यंत खादाडा। येकी सोलिती दांतदाढा। अरिसा पुढें मांडोनि॥ ॥ येकी वोंगळा अळत्रिणी। येकी त्या महांडा किनी। येकी सकुमार विलासिनी। बरव पणीं गर्वित ॥ ४॥ तैसी नव्हे मासी पत्नी। सदा अनुकूल मजलागुनी। मजसी वर्ते अनुरूपपणीं। धर्मपत्नी धार्मिका॥ ४॥

॥२१॥

मी जें व्हां धर्म तत्पर। तें व्हां धर्मी सिअति सादर। मज कां मी जें व्हां ओदरा। तें व्हां काम चतुर कामिनी॥ ॥ ५॥ मज वांचोनि तत्वतां। न भजे देवा देवतां। मज सांडुनि नवचे तीर्था। माझें वचन सर्वथा नुलंघी॥ ६॥ एवं रूप गुण कुळ शीळ। मजसीं सदां अनुकूळ। पतिव्रता जे केवळ। प्रतिनि मेळे पैं माझी॥ ७॥ मज सांडोनि शून्य ग्रहीं। पुत्रें सहीत साध्वी पाही। जातसे स्वर्गीच्या ठाईं। मज आपाडें घालोनी॥ ८॥ ॥श्लोक॥ सोऽहं शून्ये गृहे दीनो मृतदारो मृतप्रजः। जिजीविषे किमर्थं वा विधुरो दुःखजीवितः॥ ॥ ७०॥ टीका॥ नासली स्त्री नासल्या प्रजा। येथ म्यां जावें काएया काजा। दुःखें प्राण जोडील माझा। लोकलाजा निंदितां॥ १॥ येव ढें आगी वाजलें दुःख। कायली कि कीं दारवंड मुख। भंगलें संसाराचें सुख। जीतां मुखें मरणातील॥ २॥ जळो विधुराचें जीणें। सदां निंद्य लाजीरवाणें। न येश्रा धिवें आवतेणें। सदां वसणें येकाकी॥ ३॥ ऐसें नव्हसतां येलो की। शून्य ग्रहीं येकाकी। धुंडगाउन मिळे सुखी। परम दुःखी होयिना॥ २॥ ॥श्लोक॥ तांस्तथैवावृतां नद्वा ग्निमिस्त्य प्रस्तान्विचेष्टतः। स्वयंच कृपणः क्षिप्सुपश्यन्नप्यबुधो पतत्॥ ७१॥ टीका॥ ऐसें बोलोनि केलें काय। मग स्त्री पुत्रा कडे पाहा। काळ्या पाशीं बांधिली आहा। च हा राहे निःशेषा॥ २३॥ ऐसें देखतां हें अल्प बुधी। विवेक धरि निज बुधी। आपण जाउनि त्रिशुधी। जाळा मधें पडीयला॥ २४॥ मल्या मागें मरणें देखा। सर्वा सिहें विकरणें॥ परि जन्म मत्य निवारणें। हा स्वार्थ कवणें न धरिजा॥ २५॥ पाहा पां स्त्री पुत्रा कारणें। आपुला ही

॥२१॥ न

जीउदेशें॥ परि भगवत्सदवी साधणें॥ हें नमने मन सर्वथा॥ २६॥ श्लोक॥ तंलब्धा लुब्धकः क्रूरः क
पोतं ग्रहमेधिनं॥ कपोतकान्कपोतीं च सिध्धार्थः प्रययौ ग्रहं॥ ७२॥ टीका॥ जाळीं पडली कपो
ता दुबुधी॥ कुटुंब घेवोनि स्वाधीं॥ जाळी लुब्धकाचि कार्यसिधी॥ निघे पारधि निज स्थाना॥ २७॥
ऐसा जो कोणी ग्रहमेधी॥ त्यासि सर्वथा काळ साधी॥ जैसि कपोत्या त्रिबुधी॥ तैसी सिध्दि ग्र
हमेधीं॥ २८॥ बाळकांच्या काकुलती॥ मरण पावली समस्ती॥ ऐसे देखत देखत दुर्मती॥ तथैनि
त्रिती उडि घालि॥ २९॥ यापरी तो कपोता॥ कुटुंबाचि मेधा वाहातां॥ मरण पावला सर्वथा॥ विवेक
त्तिा न धरि चित्ति॥ ६३०॥ श्लोक॥ एवं कुटुंब्यशांतात्मा द्वंद्वारामः तपेत्रिवत्॥ पुष्पान्कुटुंबं कृप
णः सानुबंधोवसीदति॥ ७३॥ टीका॥ ऐसा कुटुंबी ग्रहस्थु॥ कुटुंबपोषणीं आसक्तु॥ विषयवा
सना अशांतु॥ पावे घातु सह कुटुंबा॥ ३१॥ ग्रहासक्ती ग्रहाश्रमु॥ तो केवळ द्वंद्वाचा आरामु॥
कपोत्या ऐसा पडे भ्रमु॥ यथा जसु दवडावा॥ ३२॥ श्लोक॥ यः प्राप्य मानुषं लोकं मुक्तिद्वार
मपावृतं॥ ग्रहेषु खगवत्सक्तस्तमारूढच्युतं विदुः॥ ७४॥ टीका॥ येउनि या कर्मभूमीसी॥
जो पावला उत्तम देहासी॥ त्याही माजि उत्तमता केवीं॥ अग्रवर्णासि पै जन्म॥ ३३॥ आले
या मनुष्य जन्मासी॥ मुक्तीचा दारवंटा मुक्त त्यासी॥ लवनिमिष्य एकु दिवसी॥ त्या वजन्मे
सी मोकळा॥ ३४॥ यीतरवेरोंची हे गती॥ मां ब्राह्मणा तरि पुण्यमुक्ती॥ जे सदा मुक्तचीं असती॥ रथा आ
सक्ति गुंतले॥ ३५॥ विहास आणि वैराग्य॥ तब्रह्मादिकां न लभ भाग्य॥ रथा आसक्त केले अभा
ग्य॥ त्रिक्ष्वादरा सांग केला॥ ३६॥ मनुष्य देहीं ग्रहासक्त॥ ता बोलिजे आरूढच्युतु॥ कपोत्याचे
परि दुःखितु॥ सीधस्वार्थी नाग्निलपा॥ ३७॥ विषयीं सर्वथा नाहीं तृप्ती॥ ऐसे श्रुति पुराण

या

तो

॥१२२॥

बोलती ॥ करितां विषयांचि असक्ती ॥ सि त्या मुक्ती नरदेहा ॥ ३९ ॥ ज्ञानवळन नरदेहाची स्या
ती ॥ रामनामाच्या आवृत्ती ॥ त्या विमुक्ति दासि होती ॥ तो देह वेचिती विषयासी ॥ ४० ॥ विष
यसुखाचि आसक्ति ॥ कोणा जालि नाहीं तृप्ति ॥ मृगजळा चिये प्राप्ति ॥ कविं निवृती तृप्ती ॥ ४१ ॥
यालागीं जाणती मनुष्यें ॥ नरदेहा वेचिनि आयुष्यें ॥ विषयावेनि सायासें ॥ व्यर्थ कापिसंकुये
ती ॥ ४२ ॥ नरदेहा ऐसें निधान ॥ न लगे याग याग त्याग दान ॥ करितां निर्लज्य हरिकीर्तन ॥
त्या विमुक्ति चरणीं वंदिती ॥ ४३ ॥ पीटसाटीं पतिसपालवा ये कीर्तीं मानितां वीरवयीं तेसा
कीर्तनाचेनि नेटपायें ॥ देवा भेटे प्रत्यक्ष ॥ ४४ ॥ येका जनार्दनस्मरण ॥ नेश्वर देहाचेनि साधनें
जनीं जनार्दन होणें ॥ हे मुद्रा तेणें लाविली ॥ ४४ ॥ येका जनार्दना शरण ॥ तव जनार्दन येक
पणें ॥ जैसें सुवर्ण आणि कंकण ॥ दोन्हीं विजाणा येकतें ॥ ४५ ॥ तें चियेक येका दर्शी ॥ कृष्ण सां
गे उधवासी ॥ अवधूत सांगतसे यदुसी ॥ गुरु उपदेशीं गुरुपदेशु ॥ ४६ ॥ इति श्रीमद्भाग
वते महापुराणे एकादशस्कंधे यदुअवधूतसंवादो नाम सप्तमोध्यायः ॥ प्रसंग
॥७॥ संपुर्णमस्तु ॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥ श्लोक ॥ ७४ ॥ टीका ॥ ६६४ ॥ येकुन संख्या
॥ ७२० ॥ श्रीगुरुनाथार्पणमस्तु ॥ ॥ शुभं भवतु ॥ ॥ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ॥ ॥ ७ ॥ ॥

८ अनायासे लाधले जाण ॥ तव सांडिसांडि अभिमान ॥ तेणे समाधान पावसि ॥ ४२ ॥ पुढलि नरदे ॥ २ ॥
हासि प्राप्ति ॥ होइल येथे नाहि युक्ति ॥ यालागी सांडुनि विषयासक्ति ॥ भावे श्रीपति भजावे ॥ ४३ ॥ कलि
युगी सुगम साधन ॥